

PRIRODOSLOVNI ODJEL I ETNOLOŠKI ODJEL
NARODNOG MUZEJA ZADAR

RIBARSTVO OTOKA UGLJANA I PAŠMANA

KALI, OPĆINSKI DOM
2.-22. PROSINCA 1994.

NARODNI MUZEJ - ZADAR

Odjel DOKUMENTACIJE

Br. B-184

RIBARSTVO – USKA VEZA IZMEĐU ČOVJEKA I MORA

Zadarsko otočje s ukupno trećinom svih naseljenih otoka na hrvatskoj obali obuhvaća najrazvedeniji dio istočne obale Jadranskog mora. Ugljan i Pašman su među najnaseljenijim otocima ovog područja. Njihovo stanovništvo se nekad bavilo uglavnom tradicionalnim zanimanjima, koja su se održala do današnjih dana. Razvoj ribarstva uvjetovan je položajem Ugljana i Pašmana. U okruženju mora nekada je domaće stanovništvo ribarilo radi svojih potreba u lokalnim vodama, koje su u prošlosti obilovale ribom. Danas ribarski brodovi s posadama ribara iz nekih naselja love ribu po cijelom Jadranskom moru, a dio profesionalnih ribara i na oceanima. Najpoznatija ribarska naselja su Kali i Kukljica na Ugljanu. U Kalima ima više profesionalnih ribara nego u bilo kojem naselju na našoj obali (Basioli 1989), a u drugim mjestima ovih dvaju otoka manji broj ribara prakticira razne načine ribarenja. U vremenu kad se bližimo granicama iskorištavanja prirodnih bogatstava, uzgoj morskih organizama postaje sve važniji u proizvodnji hrane. Za razvoj marikulture na Ugljanu i Pašmanu zaslužno je poduzeće "CENMAR". Prije desetak godina stručnjaci "CENMARA" su među prvima na području Mediterana uspjeli u komercijalnom uzgoju morske ribe u kavezima.

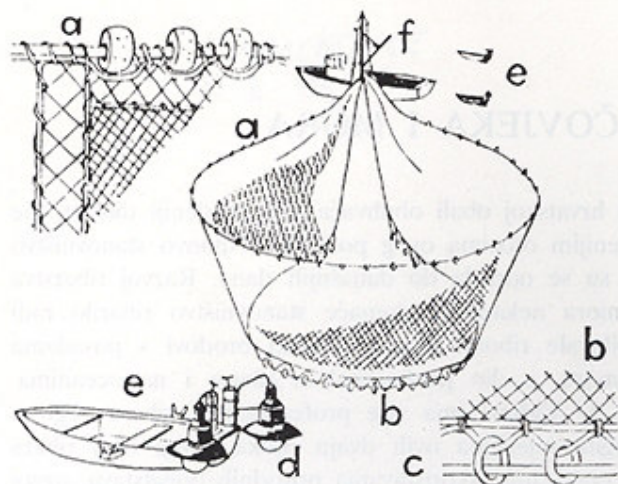
Škrta i teško obradiva zemlja nije pružala velike mogućnosti otočanima. Njihov je život stoljećima ovisio o prirodnim bogatstvima mora koja su im bila na raspolaganju već na poznatim ribarskim lovištima oko Kornatskog otočja i Dugog otoka. Zadarsko otočje čini stotine otoka, otočića i hridi koje okružuje pliće i uglavnom kamenito i pjeskovito-muljevito dno na kojem obitava mnoštvo pridnenih riba, rakova, glavonožaca i školjkaša. Otvoreno more posjećuju velika jata plave ribe na svojim redovnim migracijama i tada se približavaju obali, što su iskorištavali i lokalni ribari. Za ribarsku privredu osobito su važne dvije vrste plave ribe, srdela (*Clupea pilchardus*) i tuna (*Thunnus thynnus*), a u uzgajalištima "CENMARA" glavni dio u uzgoju čini lubin (*Morone labrax*).

PUČINSKA (PELAGIČKA) RIBA

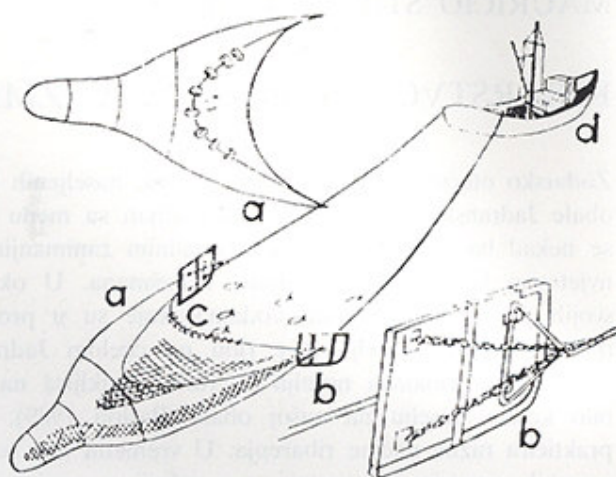
Ribe koje obitavaju u slobodnoj vodi neovisno od morskog dna, zbog nekih zajedničkih osobina ubrajamo u tzv. "plavu ribu". Žive gotovo isključivo na pučini u velikim jatima, boja i građa tijela odgovaraju boravku na otvorenom moru i često migriraju radi ishrane i razmnožavanja. Krupniji predstavnici se nazivaju "krupna plava riba" a manji "sitna plava riba".

Srdela (*Clupea pilchardus*) je najpoznatiji predstavnik sitne plave ribe u Jadranskom moru. Hrani se planktonom i živi u velikim jatima na otvorenom moru. U proljeće se približava obali gdje ostaje i intenzivno se hrani do jeseni, kada se povlači prema otvorenom moru gdje se tokom zime mrijesti. Sezonsku pojavu jata srdela koriste ribari koji ih u to vrijeme najviše i love. Drugi predstavnici sitne plave ribe koji imaju veće značenje za ribarstvo su papalina (*Clupea sprattus*), inćun (*Engraulis encrasicolus*), šarun (*Trachurus trachurus*), skuša (*Scomber scomber*), plavica (*Scomber japonicus*), igla (*Belone belone*), a manju važnost imaju golema srdela (*Clupea aurita*), lojka (*Clupea finta*), šarun pučinar (*Trachurus mediterraneus*). Rijetko se ulovi fanfan (*Naucrates ductor*) i iglunić (*Scomberesox saurus*). Sitna plava riba uglavnom živi u većim jatima na otvorenom moru, a krupniji grabežljivci poput tuna, gofova, luceva, skuša i plavica, prate i napadaju takva jata na njihovim migracijama.

Tuna (*Thunnus thynnus*) je najveća riba koštunjača u Jadranskom moru i ubraja se u krupnu plavu ribu. Tunolov u širem smislu obuhvaća lov svih vrsta krupne plave ribe, od kojih su u našem ribarstvu osim tune važne polanda (*Sarda mediterranea*), trup (*Axiis thazard*) i luc (*Gymnosarda alleletterata*). Ponekad se mogu uloviti i druge pučinske ribe kao gof (*Seriola dumerili*) i strijela bijelica (*Lichia amia*). Sve ribe iz ove skupine su grabežljivci koji se hrane uglavnom manjom ribom i zato prate ogromna jata sitne plave ribe. Tuna je pučinska vrsta koja se radi razmnožavanja i praćenja svog plijena seli na velike udaljenosti. Obitava u istočnom Atlantiku, Mediteranu i Crnom moru. Početkom ljeta tune dolaze u zapadni Mediteran između Španjolske, Tunisa, Sicilije i Sardinije, gdje se mrijeste. Nakon toga u jesen odlaze na sjever u svim smjerovima, pa je tada tunolov najintenzivniji u Jadranu. Početkom zime tune se povlače prema svojim zimovalištima na jugu

Ribolov plivaricom

Ribolov koćom

Mediterrana, a u proljeće ponovno kreću prema sjeveru radi mriješćenja. Tada oživljava proljetni tunolov na Jadranu. Putujući na sjever u jesen i proljeće tune ulaze kroz Otrantska vrata u Jadransko more i tako prolaze našom obalom. Pri tome ulaze u sve kanale i zaljeve, pa čak i one najzatvorenije, radi velikih jata sitne plave ribe.

LOV NA SITNU PLAVU RIBU

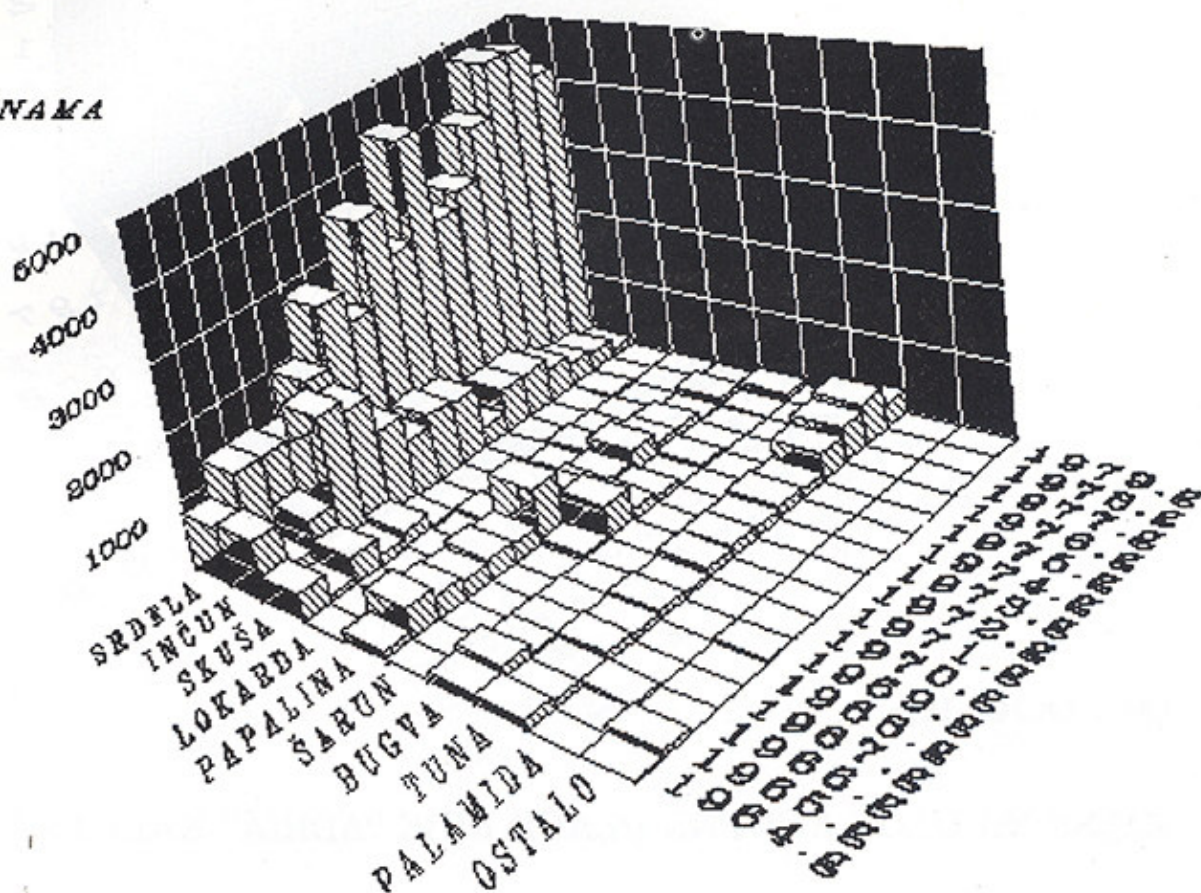
Od početka XV. st. osnovno ribolovno sredstvo za ulov sitne plave ribe na zapadnim zadarskim otocima bila je obalna mreža potegača za lov skuša i plavica – lokardara, koja se održala do danas (Basioli 1974). Ovom mrežom se lovilo uvečer nakon zalaska sunca ili u zoru istezanjem na obalu. Srdela se nekad lovila najviše potegačama – tratama srdelarama i stajačicama – srdelarama prtenjačama (vojge). Aktivan lov na srdele u zadarskom akvatoriju počeo je u XVI. st. Zadarski patricij Šimun de Cedolini je 1524. pronašao novi način ribolova tratama, a mletačka vlada je u idućih 10 godina zabranila svim ostalim ribarima da na području Zadra love tim novim načinom (Čolak 1957). Pretpostavlja se da je Cedolini ljeti lovio srdele velikim potegačama (trate srdelare) uz svjetlo vatre (Basioli 1968) koju je ložio drvom bora ili borovice (*Juniperus*). Taj se događaj smatra začetkom privrednog ribarstva na zadarskom otočju.

O lovu male plave ribe na zadarskom otočju u prošlosti postoji vrlo malo zapisa. Neki su ribari s Ugljana i Pašmana lovili vojjama i potegačama na Kornatima (Basioli 1968). Takvim se ribolovom bave najviše ribari iz Kali i nešto manje oni iz Kukljice. Krajem XIX. st. ribari iz Kukljice love malu plavu ribu oko Kornata i zapadnog zadarskog otočja. U Kukljici je 1911. bilo 130 vojgi, a ribari iz ovog mjesta su kasnije prešli na lov plivaricama (kanaštrele), a da se uopće nisu bavili lovom potegačama (Basioli 1978). Između dva svjetska rata ribari iz Kali i Kukljice lovili su plivaricama na brakovima otoka Molata i Ista, jer im je tada pristup na bliža i bolja lovišta u vodama Kornata bio zabranjen zbog rezerviranog prava ribolova za ribare iz Sali i Murtera (Basioli 1968).

Nakon drugog svjetskog rata ribari iz Kali sa 23 motorna broda i 23 plivarice čine glavninu ribolovnog poduzeća "ADRIA". Kaljani su 1958. otkrili i započeli loviti na novim lovištima sitne plave ribe na otvorenom moru, te su tako udvostručili ulov (Basioli 1974). Zbog slabih ulova tuna i tunolovci su počeli kombinirati tunolov i plivaričarenje. Ulovi su se povećali nakon upotrebe ultrazvučnog detektora (ehosondera) za otkrivanje jata riba u dubini, a rad je bio olakšan novim uređajem za brzo izvlačenje plivarice iz mora (puretić-blok). Ribolovna flota "ADRIE" sa 35 velikih motornih brodova i profesionalnim ribarima iz Kali postala je jedna od najvećih ribarskih organizacija na Jadranu.

ULOV RIBOLOVNE FLOTE "ADRIA" KALI OD 1964. — 1979.

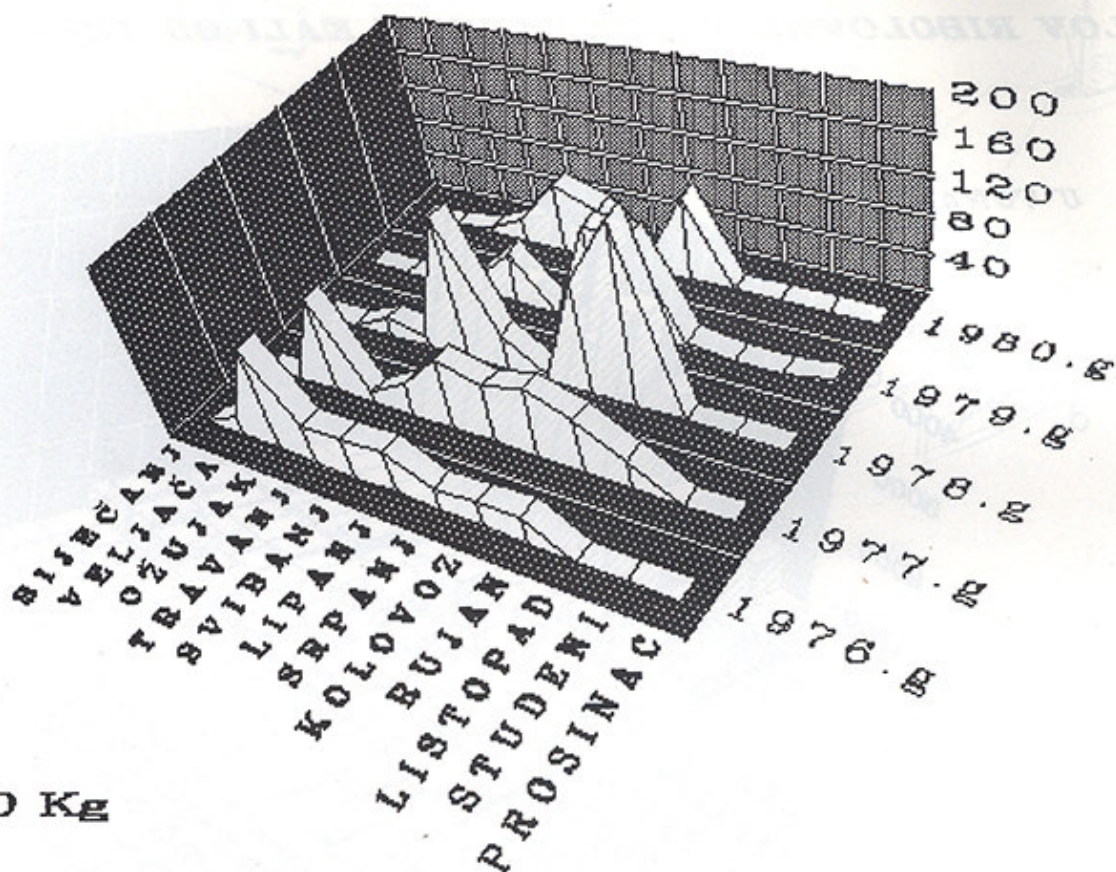
U TONAMA

Srdela i druga sitna plava riba se danas lovi plivaticama cijele godine, ali je najbolje vrijeme proljeće (ožujak-svibanj) i jesen (kolovoz-listopad). Ritam i vrijeme migracije srdela i ostale sitne plave ribe se podudaraju, pa ribari iskorištavaju prisutnost velikih jata za masovan izlov. Sitna plava riba se lovi velikim plivaticama u noćima bez jake mjesečine ("mrakovi"), što omogućuje prikupljanje velikih jata uz pomoć umjetnog svjetla. Ribarski brod ostavlja dvije ili tri svjećarice na mjestima gdje se ehosonderom otkrije veće jato riba. Jata se sakupljaju pomoću umjetnog svjetla i zatim okružuju mrežom plivaticom koja može biti duga do 600 m i visoka do 100 m. Po danu se jato srdela može otkriti kada riba na površini mirnog mora kretanjem stvara sitne valiče. Namreškano površinu mora ribari nazivaju "igra" ili "bara" srdele. Po noći prisutnost srdela pod svjetlom odaju mjehurići koji se iz dubine dižu na površinu, a to ribari nazivaju "pina" (pjena). "Ardura" je naziv za svjetlucanje ribljih tijela radi fosforescencije.

TUNOLOV

Iako se tunolov kasno razvio na zadarskom području, ribari iz Kali su posebno zaslužni za njegov napredak na Jadranu. U XVIII. st. Kaljani su lovili tune i polande dočekom u uvalama Lamljane (Basioli 1968). U Kalima su se najprije pojavile mreže stajačice polandare i tunare za lov krupne plave ribe (Basioli 1974). Te mreže su ribari polagali noću na "zabod", a poslije su nastale i pokretne polandare i tunare, koje su u Kalima postojale u drugoj polovici XIX. st. (Basioli 1953, 1974). Tunare su nekad bile najveće mreže na Jadranu, duge 600-1000 m i visoke 50 m. Korištene su za zatvaranje tuna u dijelove obalnog mora. Kaljski su ribari tune lovili i kod Sestrinja, zapadnih zadarskih otoka i oko Kvarnera (Basioli 1974). Lov tuna pokretnim tunarama i polandarama bio je pasivan jer su se jata dočekivala u uvalama ili su ih ribari tražili uz obalu, što je odgovaralo brzom prolazu i kraćem zadržavanju tuna u ovom području. Otkriveno jato tuna zatvarale su obično dvije gajete u uvalama ili uz obalu polagajući mrežu od sredine prema obali.

U 1000 Kg

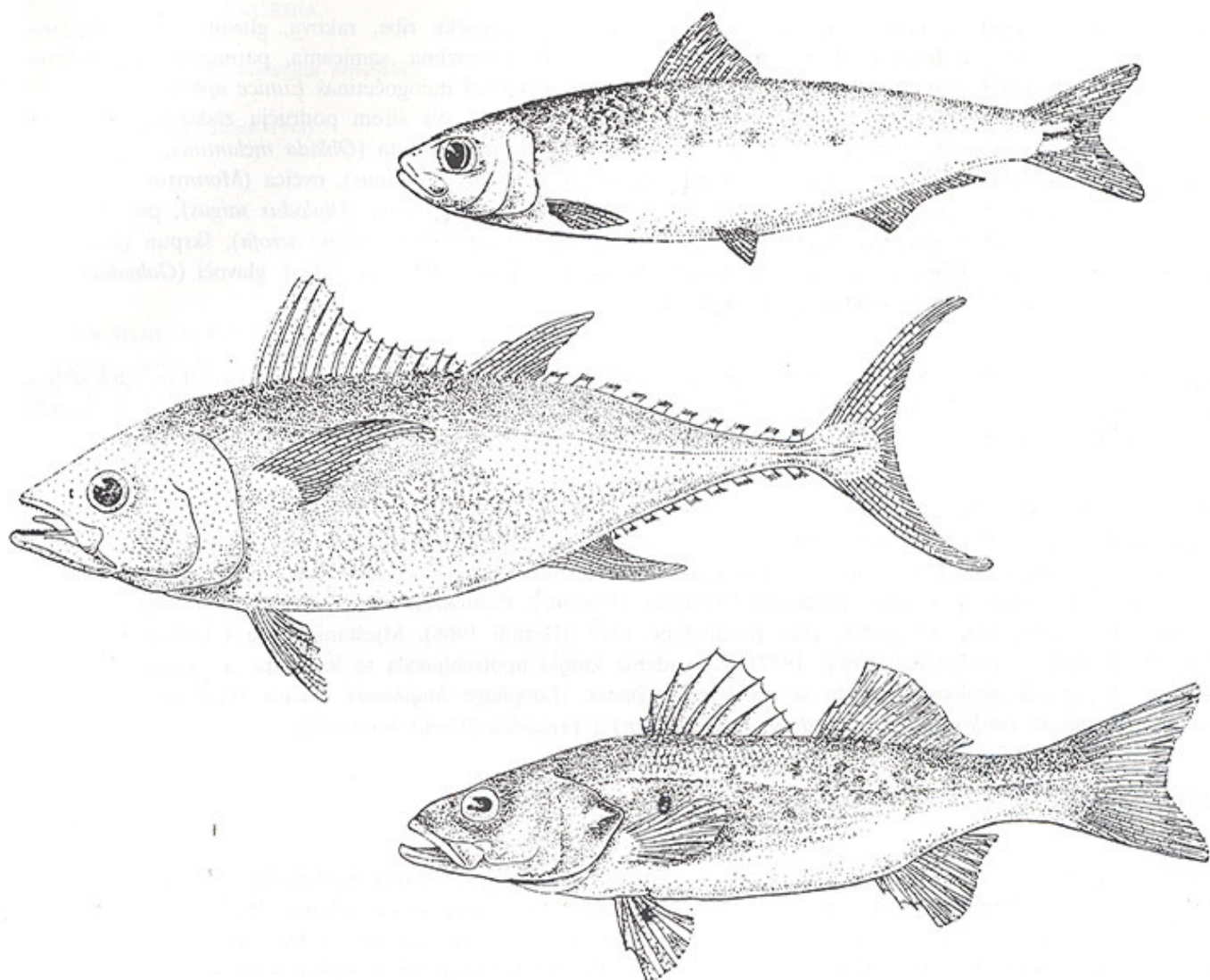
MJESEČNI ULOV KRUPNE PLAVE RIBE "ADRIA" KALI 1976.— 1980.

Tunolov se u Kalima počeo razvijati tek nakon pojave motornih brodova tunolovaca s kružnim mrežama plivaricama. Treći, četvrti i osmi motorni tunolovac na Jadranu vlasništvo je kaljskih ribara (1932. TUNOLOVAC, 1934. VITLOV, 1938. KOLEGA T.) i već na početku rada postižu, za naše prilike, dobre ulove. "TUNOLOVAC" je u jesen 1932. ulovio 45 t tuna (Vitlov 1958), a u razdoblju od 1953 do 1958 kaljski su tunolovci lovili prosječno 20 t godišnje (Basioli 1962). Kaljani su prvi počeli tražiti i loviti tune na otvorenom Jadranu i zaslužni su za razvitak modernih kružnih mreža plivarica za lov tuna. Danas kaljski tunolovci love na čitavom Jadranu, a ugled vrsnih ribara stekli su i na oceanskim lovištima tuna. Ribari iz Kali isplovili su 1966. tunolovcima na Atlantik (Basioli 1968) i na Pacifik (Viličić 1957).

Plivarica za lov tuna najveća je mreža u ribarstvu istočnog Jadrana. Duga je do 800 m i visoka do 120 m, a nosi je tunolovac dug 12-16 m. Tuna i njeni srodnici love se na otvorenom moru. Pronađeno jato se okruži plivaricom čije dno se zatvori posebnim konopom koji prolazi kroz prstenove na dnu mreže. Sezona lova traje od ranog proljeća do kasne jeseni, a lovišta se prostiru uzduž cijele istočne obale Jadrana.

KOČARENJE

U novije vrijeme jedan dio ribara bavi se kočarenjem. To je ribolov povlačnom mrežom (koćom) koji ribarski brod vuče po ravnom morskom dnu, a nazivaju je dubinska koća jer se povlači do 200 m dubine. Pri povlačenju ulaz u mrežu rastvaraju daske širilice, pa kad koća struže po dnu teškom donjom stranom zbog olova, kupi sve što se na dnu nađe ispred mreže. Koćama se love sve pridnene vrste riba, rakova, glavonožaca, školjaka i drugi organizmi na morskom dnu. U kočarskim ulovima na širem području zadarskog akvatorija dominiraju ugotice (*Gadidae*) od kojih je čest oslić (*Merluccius merluccius*), trlje (*Mullidae*), kokoti (*Triglidae*), listovi (*Soleidae*), raže (*Rajidae*, *Trygonidae*), arbun (*Pagellus erythrinus*), kovač (*Zeus faber*), grdobina (*Lophius piscatorius*), gira oštrulja (*Maena chryselis*), gira oblica (*Maena smaris*), škamp (*Nephrops norvegicus*) i glavonošci (*Cephalopoda*).

Najznačajnije konzumne jadranske ribe -- srdela, tuna i lubin

MALI PRIOBALNI RIBOLOV

Osim tunolova, plivaričarenja i kočarenja kojim se profesionalno bave uglavnom ribari iz Kali i Kukljice, lokalno stanovništvo Ugljana i Pašman prakticira mnoge druge načine ribolova u priobalnim vodama, uglavnom radi svojih potreba. Na zadarskom području bile su vrlo rano razvijene razne vrste priobalnog ribolova, a jedan od najraširenijih je bio lov gira potegačama. Ribari iz Tkona su lovili stajaćicama i potegačama za gire na Kornatima od kraja XVII. do početka XIX. st. (Basioli 1956). Ribari s Pašmana i Ugljana nisu imali pravo lova potegačama za gire 1689. na Kornatima, jer je to pravo bilo rezervirano za Saljane (Basioli 1968). Početkom XX. st. ribari iz Kali i Kukljice odlazili su u ribolov migavicama na Kornate (Basioli 1956). U Kukljici je 1911. bilo 22 migavice i 10 kogola (Basioli 1978). Migavica je trata čije se oči neprekidno otvaraju i zatvaraju što plaši ribu, a u nju se love razne vrste. Kogol ili šabaka je mreža potegača za lov gira.

Najstariji ribolov plašilima na zadarskom otočju naziva se "fružata". Ribari s Ugljana odlazili su 1729. u ribolov plašilima na fružatu (Basioli 1968). Ovim načinom riba se plaši i satjeruje u mrežu. Danas ribari love najkvalitetniju bijelu ribu (zubace, orade, pice, fratre, kantare, šarge, ovčice) plašilom koje se naziva ludar. Riba se zapasuje konopom okićenim raznim predmetima, što je zastrašuje i tjera prema mjestu gdje se mrežom izlovljuje.

Danas su u priobalnom ribolovu u upotrebi i razne druge mreže. Najčešće se koriste jednostruke stajačice. To su gavunare za lov gavuna, buskavice za lov gira oblica, prostice ili sanadiže (baligoti i barakude) za lov raznih vrsta riba, pasare (psare) za lov kostelja i mačaka, sklatara za lov landovine na dnu mora. U upotrebi su često i trostruke stajačice poponice u koju se love razne vrste riba, rakova i glavonožaca.

Na otocima se koriste i razni drugi alati za lov pridnene i pelagičke ribe, rakova, glavonožaca i školjaka. Kvalitetna bijela riba i druge pridnene vrste love se udicama, povrazima, samicama, parangalima, panulama, skosavicama, vršama i ostima pod svijecu. Kao mamac često se koristi mnogočetinaš *Eunice aphroditois* ("morski crv"), volci, kunjke, dagnje, trpovi, lignje, sipe, gavuni, gire i srdela. Na širem području zadarskog akvatorija lovi se veći broj pridnenih vrsta. Često se lovi modrak (*Maena maena*), ušata (*Oblada melanura*), salpa (*Boops salpa*), bugva (*Boops boops*), špar (*Diplodus annularis*), arbun (*Pagellus erythrinus*), ovčica (*Mormyrus mormyrus*), zubatac (*Dentex dentex*), pagar (*Pagrus pagrus*), fratar (*Diplodus vulgaris*), šarag (*Diplodus sargus*), pic (*Puntazzo puntazzo*), orada (*Sparus auratus*), kantar (*Cantharus cantharus*), škarpina (*Scorpaena scrofa*), škrpun (*Scorpaena porcus*), lubin (*Morone labrax*), ugor (*Conger conger*), kokoti (*Triglidae*), cipli (*Mugilidae*), glavoči (*Gobiidae*), trlje (*Mullidae*), usnače (*Labridae*) i pauci (*Trachinidae*).

Landovina se lovi mrežama, parangalima i ponekad ostima, a kao mamac se koristi srdela, šarun, gira oblica, gira oštrulja i gavun. U ulovu su najzastupljenije raže (*Rajidae*, *Trygonidae*), morski psi (*Mustelidae*), kostelji (*Squalidae*), morske mačke (*Scyliorhinidae*), drhtulje (*Torpedinidae*) i golubovi (*Myliobatidae*).

Glavonošci se love ostima i skosavicom, a sipa se lovi posebnom drvenom varalicom u obliku sipe što se zove sipac. Pored sipe (*Sepia officinalis*), često se lovi muzgavac (*Ozaena moschata*), lignja (*Loligo vulgaris*) i hobotnica (*Octopus vulgaris*). Rakovi nemaju veće značenje, i osim jastoga (*Palinurus vulgaris*) i hlapa (*Homarus vulgaris*) samo se još lovi kosmej (*Eriphia spinifrons*) i rakovice (*Maiinae*). Pašmanski kanal je nekad bio bogato nalazište kunjki (*Arca noae*) koje su postale jako prorijeđene 1947. (Basioli 1968). Mještani Banja i Pašmana vadili su kunjke i losture za prehranu (Peričić 1987). Za vađenje kunjki upotrebljavala se kunjkara, a za vađenje lostura losnar. Od drugih školjakaš koriste se za ishranu prstac (*Litophaga litophaga*), kučica (*Venerupis decussata*), srčanka (*Cardium edule*), kapica (*Cardium tuberculatum*) i prnjavica (*Venus verrucosa*).

MARIKULTURA

Marikultura ili uzgoj morskih organizama novijeg je datuma na zadarskom otočju. Poduzeće "CENMAR" počelo je 1978. sa eksperimentalnim uzgojem ribe u kavezima u uvali Male Lamljane na Ugljanu. Stručnjaci "CENMARA" su prvi u Mediteranu uspjeli u potpunosti u komercijalnom uzgoju morske ribe u kavezima. Danas se kavezi nalaze u uvali Male Lamljane i kod otoka Košara na Pašmanu. Danas se u njima godišnje uzgoji do 500 t ribe, od čega je 80% lubin (*Morone labrax*) i 20% orada (*Sparus auratus*). Eksperimentalno se uzgaja pic (*Puntazzo puntazzo*), zubatac (*Dentex dentex*), japanski pagar (*Pagrus major*), dagnja (*Mytilus galloprovincialis*) i kamenica (*Ostrea edulis*). Tendencije razvoja "CENMARA" su u poluintenzivnom uzgoju ribe u kavezima na otvorenijem moru, što će pridonijeti razvoju otoka Ugljana i Pašmana i racionalnom korištenju prirodnih bogatstava mora.

LITERATURA

- Basioli, J. (1953): Tunj (*Thunnus thynnus*). Morsko ribarstvo 3-4
- Basioli, J. (1956): Ribolov u Kornatskom arhipelagu nekad i sad. Morsko ribarstvo 8 (2)
- Basioli, J. (1962): Tunolov na Jadranu. Jadranski institut JAZU, knjiga 5. Zagreb
- Basioli, J. (1968): Ribarska privreda Zadarskog područja. Anali Jadranskog instituta JAZU, Vol. IV
- Basioli, J. (1974): Ribarstvo na zadarskom otočju u prošlosti. Zbornik Zadarsko otočje, Zadar
- Basioli, J. (1978): Ribarstvo, Kukljica. Pomorska enciklopedija Vol. IV. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
- Basioli, J. (1989): Ribarstvo, Ugljan. Pomorska enciklopedija Vol. VIII. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
- Burton, J., Taylor, K. (1984): Natura di Notte. Luigi Reverdito Editore, Trento
- Carli, F. (1975): The World of Fish. Arnoldo Mondadori Editore, Verona
- Čolak, N. (1957): Ribarstvo u Zadarskom arhipelagu u 15 i 16 st., Morsko ribarstvo 1
- Riedl, R. (1970): Fauna und Flora der Adria. Verlag Paul Parey, Hamburg, Berlin
- Sella, M. (1926): Il tonno.-Note ist. ital. germ. 3. Rovinj
- Šoljan, T. (1948): Ribe Jadrana. Split
- Viličić, A. (1975): Uspjesi naših i inozemnih tunolovaca na Pacifiku i izvan zapadnih Afričkih obala. Morsko ribarstvo 1
- Vitlov, V. (1958): Razvoj tunolova kod nas. Morsko ribarstvo 2

KATALOG

PUČINSKA (PELAGIČKA) RIBA

1. Važnost obojenosti
2. Hranidbeni lanac u ekosistemu pelagijala

PELAGIČKE RIBE (Šoljan 1948)

3. *Clupeidae*
4. *Engraulidae*
5. *Scombridae*
6. *Belonidae*
7. *Carangidae*

LOV NA SITNU PLAVU RIBU

8. Plivarica (Riedl 1970)
9. Migracija srdele
10. Jato srdela na pisaču ehosondera
11. Mjesečeve faze (Burton, Taylor 1984)

TUNOLOV

12. Migracija tune (Sella 1926)

PRIDNENA (BENTONSKA) RIBA (Šoljan 1948)

13. *Scylliidae*
14. *Lamnidae*
15. *Mustelidae*
16. *Squatimidae*
17. *Squalidae*
18. *Torpedinidae*
- Trygonidae*
19. *Myliobatidae*
- Rajidae*
20. *Congridae*
- Lophidae*
- Zeidae*
21. *Bothidae*
22. *Pleuronectidae*
23. *Soleidae*
24. *Gadidae*
25. *Triglidae*
26. *Mullidae*
27. *Sciaenidae*
28. *Mugilidae*
29. *Atherinidae*
30. *Gobiidae*
31. *Serranidae*
32. *Uranoscopidae*
- Trachinidae*
33. *Scorpaenidae*
34. *Labridae*
35. *Maenidae*
36. *Sparidae*
37. Ulovi ribarske flote "ADRIA" Kali (Rajko Kolega 1964-1979)
38. RAKOVI (Riedl 1970)
39. GLAVONOŠCI (Riedl 1970)
40. ŠKOLJKAŠI (Riedl 1970)

KOČARENJE

41. Koča (Riedl 1970)

MALI PRIOBALNI RIBOLOV

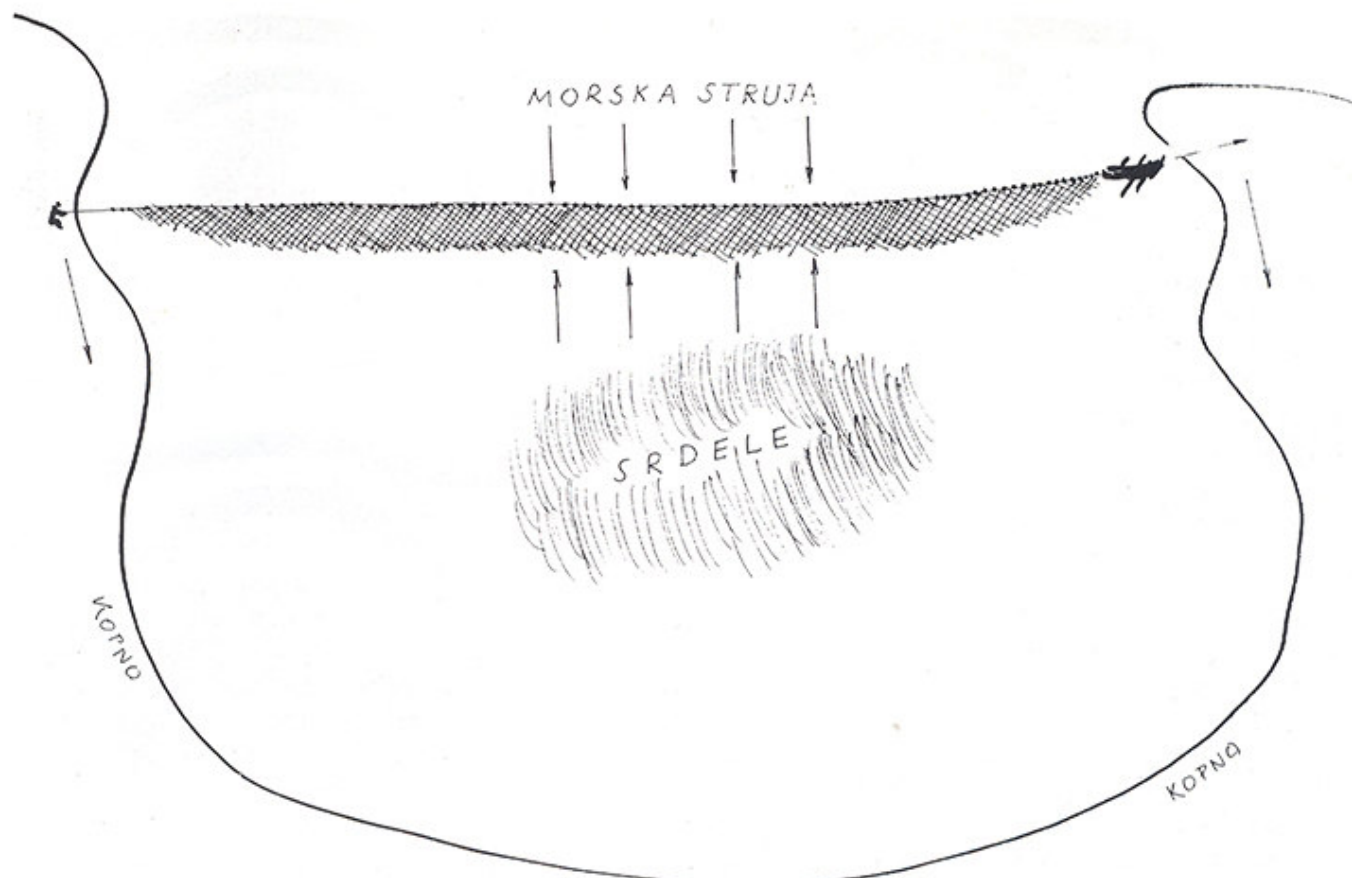
42. Morski "crv" (*Eunice aphroditois*) (Riedl 1970)

MARIKULTURA

43. Faze uzgoja ribe
44. Rast lubina u uzgoju
45. Hrana za mlad -- slanišni škrgonožac (*Artemia salina*) (Riedl 1970)
46. Proizvodnja ribe u pogonima "CENMARA"
47. Uzgajalište "CENMAR"
48. Lubin (Morone labrax) (Riedl 1970)

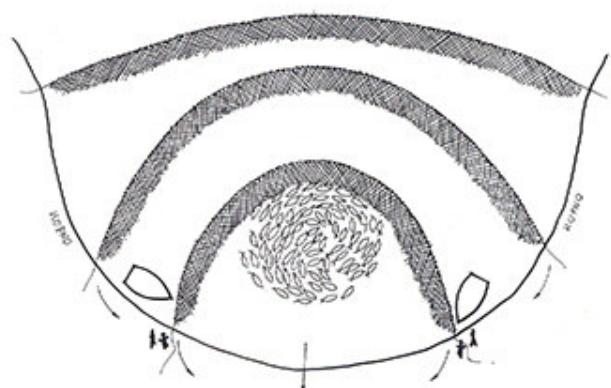
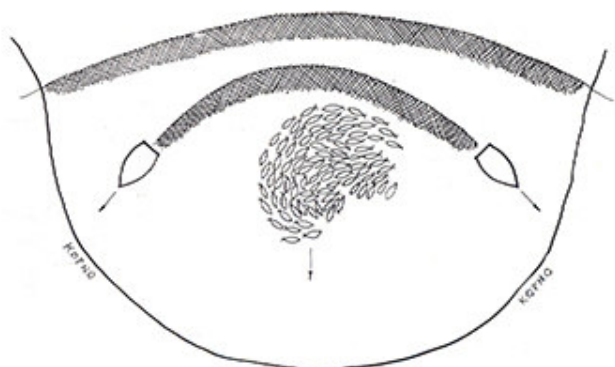
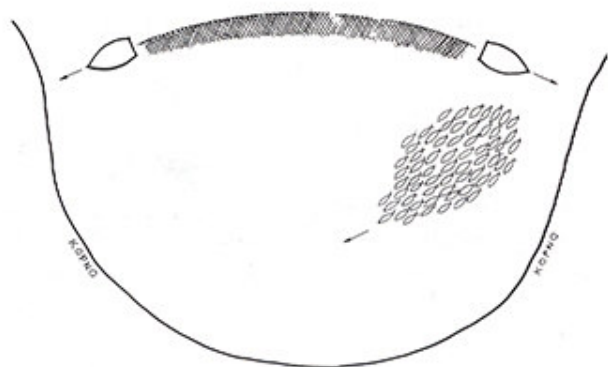
RIBARSTVO OTOKA UGLJANA I PAŠMANA

Ribarstvo bi za otočane svakako trebalo biti značajno. Ipak, poljodjelstvo i stočarstvo imali su u tradicijskoj kulturi ovih dvaju otoka značajniju ulogu od ribarstva. O samoj povijesti ribarstva na ova dva otoka nema zasad puno poznatih podataka, ali i postojeći upućuju na moguće razloge takva stanja. Prema arheološkim istraživanjima koja se odnose na zadarsko otočje u cjelini, vidi se da su u mlade kameno doba oblici gospodarstva bili zemljoradnja i stočarstvo, a u željezno doba javlja se ribarstvo (Šime Batović, *Prapovijesni ostaci na zadarskom otočju*, zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 31.). Za vrijeme rimske vlasti stočarstvo je i dalje ostalo jedno od glavnih zanimanja otočana, iako je nazočno i ribarstvo (Mate Suić, *Zadarski otoci u antici*, zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 47-65). Iako se ovi podaci odnose na zadarsko otočje u cjelini, a nema konkretnih podataka o Ugljanu i Pašmanu, može se ipak pretpostaviti da je ista situacija bila i na ta dva otoka. Tu pretpostavku potkrepljuju i činjenice koje su poznate iz 18. i 19. st. Tako Šime Peričić u djelu *Prilog poznavanju gospodarskog života na otoku Pašmanu u 18. st.*, Pašmanski zbornik, Zadar, 1987., str. 183-195) na temelju istraživanja arhivske građe ističe da se gospodarski život Pašmana u 18. st. u prvom redu zasniva na poljoprivrednoj proizvodnji, dok su ribarstvo, zanatstvo i brodarstvo imali drugorazredno značenje. Također Stijepo Obad u djelu *Struktura gospodarstva na otoku Pašmanu u 19. st.* (Pašmanski zbornik, 269-283) ističe da se gospodarstvo na otoku Pašmanu u 19. st. temelji na poljodjelstvu i stočarstvu, dok je ribarstvo dopunska grana. Koji je mogući razlog nedovoljno iskorištenoga morskog bogatstva u prošlosti? Prema arhivskim izvorima to su bile poglavito različite odredbe vlasti i traženja prema ribarima. To se može vidjeti i iz različitih sporova. Tako su npr. 1466. pred knezom Venierom istupili ribari, navedeni imenom i prezimenom: Petar iz Iža, Herin iz Velog Rata, Juraj iz Sali, kastald Šimun Maronić iz Sali i *Andrija Božičević s otoka Pašmana* (Nikola Čolak, *Naše ribarstvo do pada Mletačke republike*, Pomorski zbornik I, Zagreb, 1962., str. 393-414). Spor se vodio oko obveza ribara prema samostanu i samostana prema ribarima. Zanimljivo je da su ribari tom prilikom spomenuli kako je samostan dužan davati "hljeb i kvartuč vina" svakom ribaru za ribu koju donese. Spor je riješen u korist samostana, ali je značajna ribareva samosvijest o njegovim pravima i borba za njih. Godine 1500. zastupnici ribara s otoka Pašmana bore se pred sudom za svoja prava, tj. dokazuju da su dužni davati gradu i samostanu osmi dio samo od lovina u blizini grada koje namijene za prodaju na zadarskoj tržnici (Josip Basioli, *Ribarstvo na Zadarskom otočju u prošlosti*, Zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 485-521). Odnos vlasti prema ribarima pokazuje i podatak iz 1410., iz kojeg se vidi da mletačka uprava Dalmacije nameće tri namjene daća ribarima s mrežama potegačama: mletačkoj upravi, Crkvi i na kraju gradskim tribunima (isto). Osim toga, izvoz ribe bio je moguć jedino u Veneciju (Dr. Šime Županović, *Naše ribarstvo od propasti Mletačke republike do 1941.* (Pomorski zbornik, Zagreb, 1962.). Cijena mreža i brodova bila je visoka, a mijenjale su se različite uredbe (isto). Tako uoči pada Mletačke republike ribari moraju doći u najbliže lokalno središte vlasti te prije prodaje vlastima dati desetinu svježe ribe (Š. Peričić, *Dalmacija uoči pada Mletačke republike*). Tako je na zadarskom području riba morala proći kroz Zadar čak kad je bila namijenjena i prodaji u Veneciji. Osim toga, pojedine pošte bile su povlastica nekih mjesta te je to izazivalo razmirice i sporove među ribarima. Rezultat toga je da npr. u razdoblju od 1797. do 1848. nije bilo pravih profesionalnih ribara koji bi svoje obitelji izdržavali isključivo bavljenjem ribarstvom (Šime Peričić, *Gospodarske prilike Dalmacije od 1797-1848.*, Književni krug Split, 1993.). Interes za obnovu ribarstva javlja se kao odraz prosvjetiteljske struje u Europi. Tako je 1773. uređena posebna magistratura za pitanje obrta ribolova u Dalmaciji na određeno vrijeme (A. M. Strgačić, *Ribanje i ribarski obrt u Dalmaciji II. polovice 18. st. gledani očima jednog zapadnog naturalista*, Radovi Instituta JAZU, Zagreb, 4-5). Uz tu magistraturu Alberto Fortis donosi prikaz situacije u Dalmaciji s ihtiološke strane. Fortis kao uzrok opadanja ribarskog obrta ističe bijedu dalmatinskih otočana i primoraca. Za I. austrijske uprave (1737-1805.) ribarstvo i dalje ostaje zapušteno. Tek 1808. za vrijeme uprave generalnog providura V. Dandola, koji izdaje Pravilnik o ribolovu u vodama Dalmacije, pokušava se potaknuti razvoj ribarstva. To se učinilo propisima za ljetno ribarenje, razvrstavanjem u pošte ždrijebanjem, "brušketom" i zabranom upotrebe štetnih mreža (Dr. Šime Županović, *Naše ribarstvo od propasti Mletačke uprave do 1941.*). Međutim, ribarstvo i dalje ostaje zapušteno. Druga austrijska uprava (1813.-1918.) pokušala je probleme u ribarstvu riješiti osnivanjem zadruga (isto). Prva takva zadruga osnovana je u Zadru 1874., ali ni ona nije pokazala rezultate. Zadruga svijest pokušala se razvijati i nakon I. svjetskog rata. Tada je veliki problem bio i neriješen odnos s Italijom u vezi s iskorišćivanjem naših teritorijalnih voda, pa su talijanski ribari mogli neograničeno iskorišćivati naše teritorijalne vode (isto). Osnivanje ribarskih zadruga pokazalo je da je potrebno okupiti jedinstvenu ribarsku obitelj koja bi poradila na rješavanju sljedećih problema: organizaciji

„Lov srdela „prutenjačom“

ribarskog staleža, socijalnom osiguranju ribara i pravilnom iskorišćivanju riba. Potrebno je istaknuti da se među ribarskim zadrugama koje su postavile te zahtjeve našla i ribarska zadruga *Pašman* (Jelka Perić, *Ribarstvo u Dalmaciji*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, 29, svezak 2, Zagreb, 1934.). Nakon 2. svjetskog rata naglo se razvijaju ribarske zadruge, koje do 1954. i nestaju, osim one u Kalima. Pedesetih godina osnivaju se i ribarska poduzeća "Ribar" u Zadru, "Kali" u Kalima i "Mardešić" u Salima. 1959. od poduzeća "Ribar" i "Kali" nastaje "Lubin" – poduzeće za otkup i prodaju ribe, a "Adria" i "Mardešić" za konzervaciju ribe (Rajko Kolega, *Morsko ribarstvo*, Zagreb, 1979. broj 2-3). Otoci Ugljan i Pašman, kao uostalom i svi drugi otoci na zadarskom području, svoju su djelatnost vezivali uz grad Zadar, što se vidi i iz povijesnih izvora (npr. različita traženja ribara, sporovi i slično). U Zadru je postojala bratovština pomoraca i ribara u koju su bili učlanjeni ribari iz grada i područja distrikta. Morali su davati dva solida za svijeću. Obveza ribara koji su lovili velikim tratama iznosila je 24 solida godišnje, a malim tratama 12 solida za svijeću bratovštine. Koncem 16. st. u maticama Sv. Stošije u Zadru spominje se 38 ribara. U Zadru je bio razvijen i bačvarski obrt, što opet govori o nazočnosti ribarstva jer su bačvarski proizvodi služili i za čuvanje i prenošenje ribe (N. Čolak, *Naše ribarstvo do pada Mletačke republike*). O upotrebi ribarskog alata u prošlosti ima vrlo malo podataka. Arheoloških nalaza za sada nema te su moguće jedino pretpostavke. Značajan događaj u ribarstvu dogodio se 1524., kada je zadarski plemić Cresul pok. Simona de Cedolinija uveo ljetne trate i uz svjetlo drvenog ognja (isto). Jedini za sada poznati podatak za otok Ugljan, i to za mjesto Ugljan, jest podatak zabilježen u Glagoljskoj matici krštenih u Ugljanu iz 1729: "hodeći na fružatu stratili deset libar za spizu". (Josip Basioli, *Ribarstvo na Zadarskom otočju*, zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 505). Svakako treba iznijeti i Fortisove podatke iz druge polovice 18. st. koji se, doduše, odnose na zadarsko otočje općenito. On govori o upotrebi svjećarica za ulov srdela i skuša. Kao svjetlo služi vatra zapaljene smriče. To ribanje obavlja se mrežom potegačom. Za njega su potrebna tri čamca: u većem je potegača, a u manjima drva -- rasvjeta. Za to ribanje potrebno je 13 ljudi. Fortis zatim opisuje i ulov cipala, za koji je potrebno devet ljudi i jedan čamac, a obavlja se danju (Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*, Globus, Zagreb, 1984., str. 224-227.). Više poznatih podataka ima o otoku Pašmanu, ali za 18. i 19. st. Tako Šime Peričić u djelu *Prilog poznavanju gospodarskog života na otoku Pašmanu u 18. st.* (Pašmanski zbornik, Zadar, 1987., str. 183-195.) spominje da su potkraj 18. st. dvije velike mreže posjedovali stanovnici Ždreleca – kapetan Frane Brajković i Šime Percaga. U Pašmanu i Banju love se "kunjke" (musture) i "lostire" (periske). Banjci također love vršama. Stijepo Obad u djelu *Struktura gospodarstva na otoku Pašmanu u 19.*

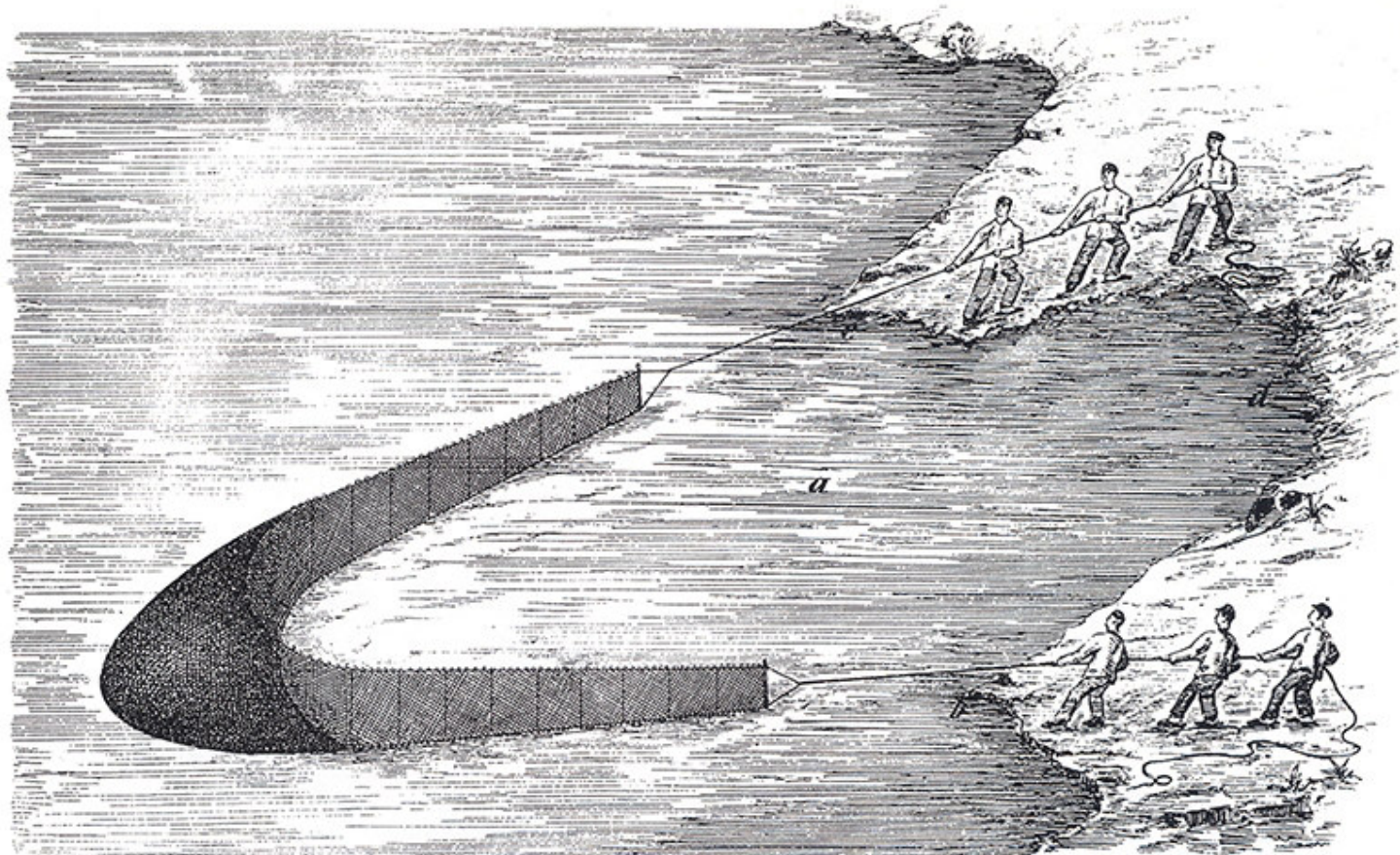
Tunolov

st.", Pašmanski zbornik, Zadar, 1987., str. 269-283. ističe da je otok Pašman ušao u 19. st. s agrarnim i stočarskim obilježjem, dok je ribarstvo sporedna grana, tj. dopuna prehrani. Za Pašman je karakterističan lov vršama i ostima, a rjeđe malim mrežama. Za otok Ugljan Josip Basioli u djelu "Ribarstvo na Zadarskom otočju u prošlosti", zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 485-521., spominje da je sredinom 18. st. tunolov bio razvijen u jednoj uvali kraj Kali. Kaljani su prvi počeli tražiti i loviti tune na Jadranu već tridesetih godina (isto). 1924. izišla je jedna mala knjižica o Preku (J. M. Preko, Dubrovnik, 1924.), koja govori i o Ošljaku, među ostalim spominjući da Ošljačani znadu sastaviti mreže (armati), a upotrebljavaju popunice, carice i šabakune. Napominje da su u Zadru "glasovite gere ili manule iz Lazareta radi svog posebnog okusa" (str. 80). Autor ističe da se za lijepa vremena stanovnici bave poljoprivredom, a "kad se more zamuti i nebo naoblači, tada ih vidiš okolo otočića u svojim brzim ribaricama sa šabakom na provi gdje zameću i potežu bos i goloruki i kad je čiča zima". (79-80.).

Ovo istraživanje je najviše temeljeno na usmenim kazivanjima ribara. Tako su najpotpuniji podaci dobiveni za ovo stoljeće, osobito za razdoblje između prvog i drugog svjetskog rata, te poslije. Nastojalo se zabilježiti karakteristično ribarenje u svakom mjestu, te uočiti razlike i sličnosti koje postoje u tradicijskom ribarstvu ta dva otoka. Osim osobnih iskustava kazivači su ispričali i sjećanja starijih ljudi koja su im poznata. Na oba otoka poljoprivreda je bila osnovno zanimanje stanovništva. Prema kazivanjima, ribarstvo se razvija u ovom stoljeću. Morsko dno, izrazito pjeskovito u Pašmanskom kanalu, pogodovalo je razvoju školjkaša. Stanovnici oba otoka koji su se više bavili ribarstvom, odlazili su i do Kornatskog otočja, koje je bilo najbogatije ribom. Iako najviše podataka o ribarstvu ima u ovom stoljeću, može se pretpostaviti da su određene mreže ili drugi ribarski arti i prije bili nazočni, i da su i kontinuirano postojali, npr. vrša koja se javlja u neolitu, a poznati pisani podatak o njoj potiče iz 18. i 19. st. (već prije navedena djela Š. Peričića i S. Obada).

MREŽE

U tradicijskom ribarstvu otoka Ugljana i Pašmana (20. st.) susrećemo više mreža stajaćica i potegača, sitniji ribarski alat te ribarski alat za lov školjaka. Mreže stajaćice mogu biti jednostruke i trostruke. Od jednostrukih mreža stajaćica najzastupljenije su: gavunara, buskavica, sanadiža ("baligot"), "prutenjača" ("budeli"), sklatara i pasara. Trostruke su one koje po sredini imaju tzv. "napu", tj. mrežu od gustih očiju koje su sa strane rjeđe. Tako se može loviti više vrsta ribe. Najčešća je trostruka mreža popuna, "popona", u Kalima "popunana". Osim popune, upotrebljavale su se, ali mnogo manje, salpara i listarica.

Pošta ili lovište.

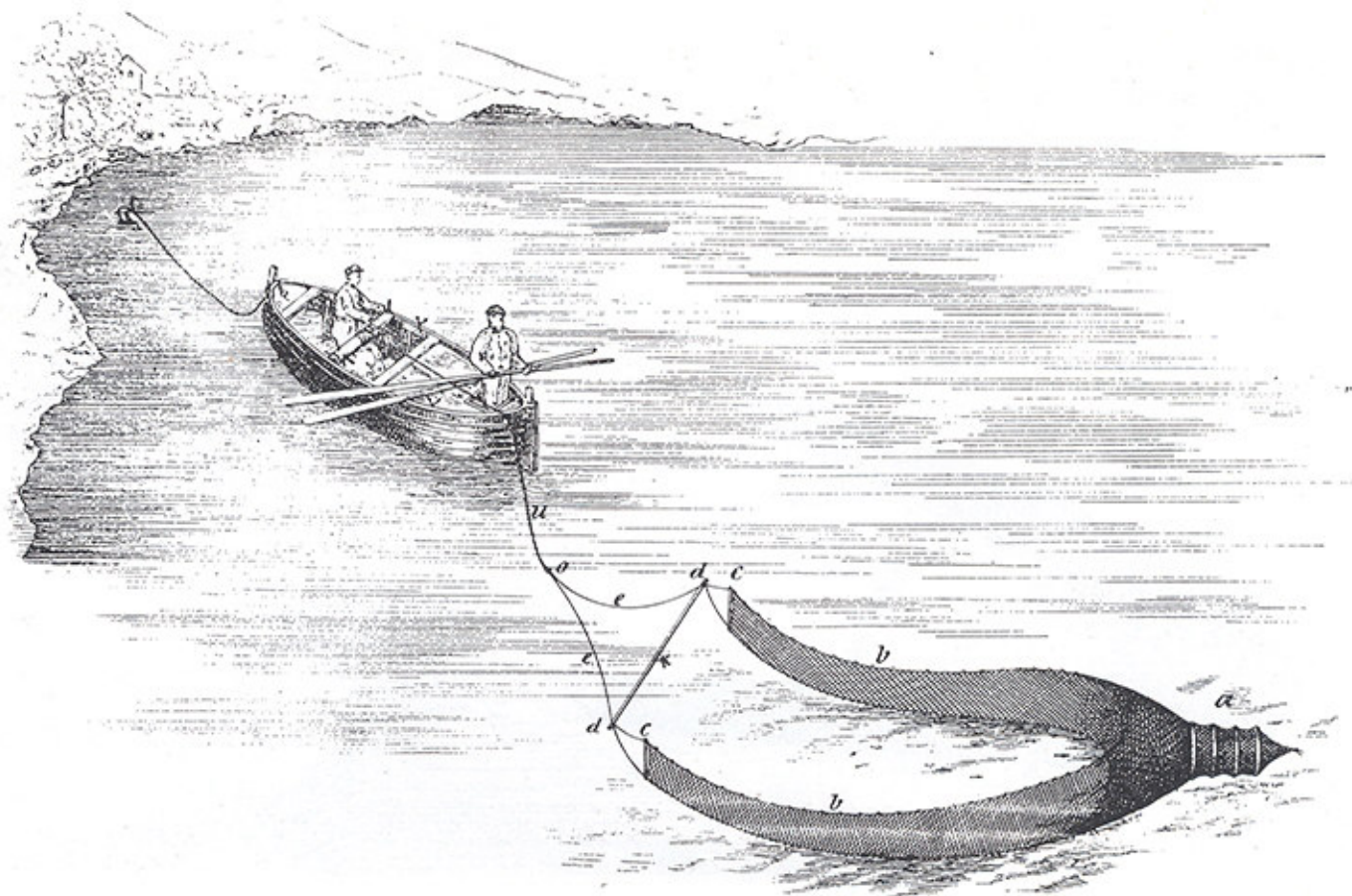
Stajaćice gavunara i buskavica tope se noću uz kraj. Pomoćno je sredstvo u ovom ribarenju "pobuk" ili "ragul" (drveni štap) s glavom za bucanje po moru). "Mriža" se topi "drito" na obalu, ili na tzv. "telesade" (Kali), tj. koso van od obale, a zatim paralelno s obalom, te koso vraćanje obali. "Pobukom" se "pobuka", tj. udara po površini mora, riba se uplaši i pobode u "mrižu".

Gavunara se upotrebljavala pretežno ljeti, a buskavica u jesen. Upotrebljavala se na otoku Ugljanu u Kalima, Kukljici i Ugljanu, i to između 1. i 2. svjetskog rata te sve do današnjih dana. U mjestu Ugljanu potisnule su je nakon 2. svjetskog rata druge mreže. Na otoku Pašmanu gavunara je bila u upotrebi između prvog i drugog svjetskog rata pa sve do danas u Ždrelcu, Banju, Kraju, Tkonu, a u Pašmanu se javlja iza 2. svjetskog rata.

Buskavica je bilo na otoku Ugljanu u Kalima, Kukljici i Ugljanu između 1. i 2. svjetskog rata do danas. Na otoku Pašmanu buskavica je u to doba nazočna u Ždrelcu, Banju, Kraju i Tkonu. U Mrljanama i Barotulu javlja se tek iza drugoga svjetskog rata.

Sanadiža ("baligot") baca se noću, ali na veću dubinu, Njome se riba opaše. Lovi se u zimi i proljeće, obično do ožujka. Ta je mreža između 1. i 2. svjetskog rata bila u Kalima, Kukljici i Ugljanu, a u Kalima i Kukljici upotrebljavaju je i danas. "Baligot" u novije vrijeme zovu "barakuda". Na otoku Pašmanu "baligot" je bio između dva rata u Ždrelcu, Banju i Pašmanu. U Ždrelcu ga upotrebljavaju i danas, a u Mrljanama se javlja tek u novije doba.

Srdelara zvana "prutenjača", "budeli", služila je za lov srdela u Kalima, Kukljici, Ždrelcu i Banju. U Kalima se 1926. pojavila plivarica i istisnula prutenjaču, u Kukljici se to desilo nešto kasnije. U Ždrelcu i Banju upotrebljavala se "prutenjača" u čitavom razdoblju između dva rata. To je najveća od svih stajaćica. Sastoji se od više komada. Na svakom spoju nalazi se tanak konopac omotan na malu drvenu bačvicu. Kazivači se sjećaju da je u ovom ribarenju sva mreža bila pod morskom površinom, viseći na bačvicama. Struja nosi mrežu. Riba putuje protivno struji jer joj struja donosi hranu, te se zabode u mrežu. To bi ribarenje započinjalo s večernjim sutonom. Mreža se diže nakon par sati, pretrese i ponovno baca u more. Plivarica je bila uz rasvjetu. Za ribarenje su

Dalmatinski kogol.

bili potrebni leut i tri gajete. Treća gajeta je tzv. "portulata", koja transportira ribu. Na plivarici je bilo dvadesetak ljudi. Na leutu gdje je mreža, osam je ljudi, a na svakoj gajeti po četvero.

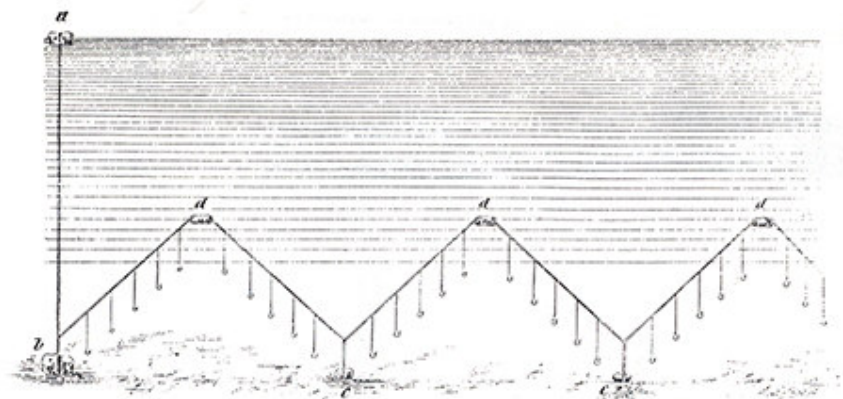
Sklataru se topi na velikoj dubini gdje je oštro dno. Sklataru se upotrebljavala jedino u Kalima i to između 1. i 2. svjetskog rata do danas. Pasara (psara) se upotrebljavala između dva rata u Kalima, Ždrelcu, Banju, Pašmanu i Kraju, a ponetko je i danas upotrebljava.

TROSTRUKE STAJAĆICE

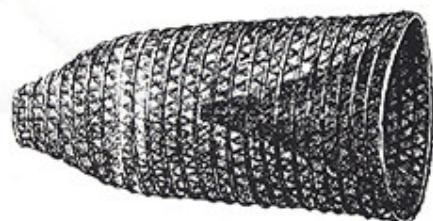
Od trostrukih stajaćica najčešće se upotrebljavala popuna. U nju se lovila svakovrsna riba. I Lorini je spominje kao najčešću mrežu (P. Lorini, *Ribanje i ribarske sprave*, Beč, 1902.). Bacala se na večer na oštro dno, od četvrtog do desetog mjeseca, a nekada i do Božića. Popuna je između 1. i 2. svjetskog rata bilo u Kalima, Kukljici, Sutomišćici, Ugljanu, a na Pašmanu u Ždrelcu, Banju, Pašmanu, Kraju, Nevidanima, Tkonu, Barotulu i Mrljanama. Popone se upotrebljavaju i danas. U nekim mjestima javljaju se tek iza 2. svjetskog rata, npr. u Poljani na otoku Ugljanu. Osim popone, u Kalima su se upotrebljavale još salpara i listarica, ali mnogo manje.

MREŽE POTEGAČE

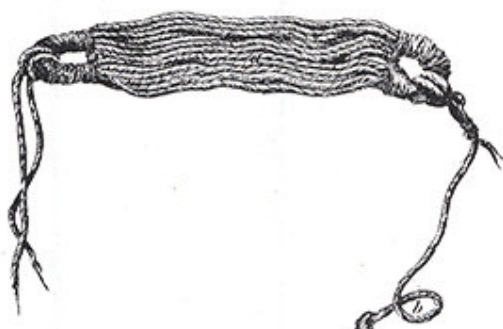
Osim stajaćica, na ova dva otoka upotrebljavale su se i mreže potegače. Ovdje su se služili sljedećim potegačama: mreže koje se potežu s kraja, mreže koje se potežu na motovilo na brodu i mreže koje služe kao zatvor. Od mreža koje se potežu s kraja između 1. i 2. svjetskog rata, a i ranije, upotrebljavala se migavica, "trata". Naziv migavica dolazi od toga što joj oči migaju. To se postiže stavljanjem nape u mrežu po dugo, a ne široko. Migavicom se lovi isključivo po ravnu dnu. Lovilo se kroz cijelu godinu. U tom ribarenju sudjelovalo je osam ljudi. Svatko je imao krok, tj. ribarsku pašnjaču koja se sastoji od konopa koji se priveže na užu te se tako ribaru olakša stezanje mreže stupanjem naprijed. Ribarenje se odvija ovako: jedan je ribar na kraju i on obavješćuje kako će se topiti. Kad se mreža baci, ribari se vraćaju i raspoređuju na svakoj strani po četvero. Tada opasuju "krok" i mreža se povlači. To ribarenje odvijalo se danju i bilo je vrlo teško tako da s 2.

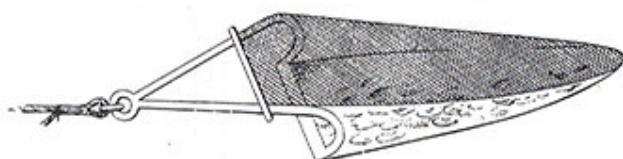
Parangal podignut s morskoga dna.

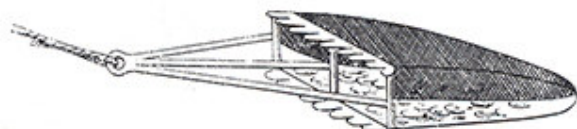
Vrša ili Vršva.

Ribarska pašnjača -- krok -- a pašnjača,
b picolj.

Kunjkara oštrom strugačem.

Kunjkara zupčastom strugačem.

svjetskim ratom uglavnom nestaje. Migavice su spomenuli kazivači u Kalima i Kukljici. nakon 2. svjetskog rata dolaze tzv. kočice, koje danas prevladavaju. Brod vuče mrežu po morskome dnu i onda je nakon određenog vremena podiže sustavom koloture. Mala kočica koja ide milju od obale, zove se "tartana".

Od mreža koje se potežu s broda vitlom poznata je tzv. šabaka ("šebaka" u Kukljici) ili kogol. To je mreža s krilima. Na sredini ima vreću ("sak") s drvenim kolotima u koju se riba skuplja nakon što je krila otjeraju u vreću. S vanjske je strane otvor vreće zavezan tanjim konopom. Na brodu se taj konop razveže i riba se istrese kroz otvor. Kogol se upotrebljavao između dva rata u mjestu Ugljanu ("kōgō"), Kukljici ("šebaka"), a u Ždrelcu, Banju, Kraju, Tkonu zvan je šabaka. Ta mreža upotrebljavala se prema pričanju kazivača i prije 1. svjetskog rata.

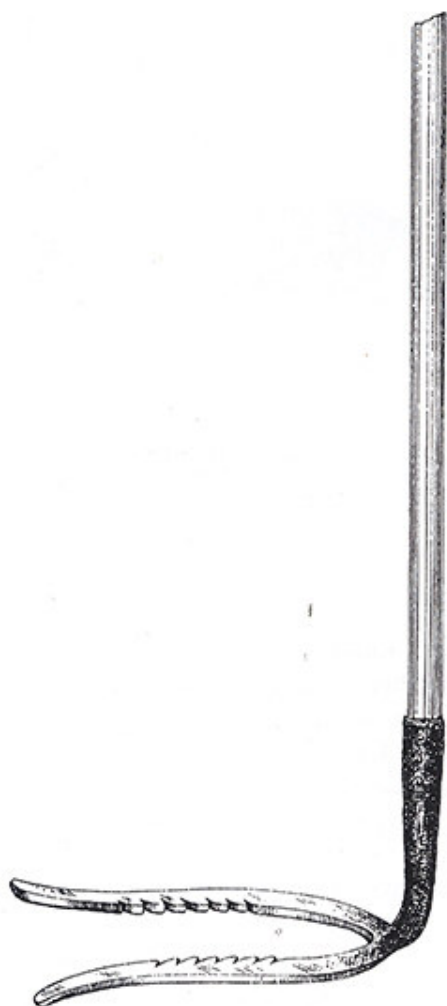
Kao zatvor služila je tzv. tunara (Lorini). S njom se dočekuju tunji. Tunara ima rjeđa oka, a konop joj je deblji. Po ulovu tunja najpoznatiji su Kaljani. Sve do 1935. tunje su se lovile u Veloj i Maloj Lamljani kod Kali, oko Sestrunja, Brgulja (otok Molat), pa sve do Premude. Od tada se love na otvorenom Jadranu. "Stajun" za veliku plavu ribu traje od početka ožujka do konca svibnja i od 1. kolovoza do desetog mjeseca. U lovu tuna morao je uvijek biti parni broj brodova. Na obližnjem je brdu onaj koji izviđa. Kad opazi tunje, daje "sinjal" (znak) tako da zapali vatru. Na sredini uvale stoje dva broda. "Mriže" su im "sašivene". Čim opaze "sinjal", brodovi kreću prema kraju topeći mrežu, te je riba zatvorena. U tunolovu riba se zbije na tješnje, što se postiže postavljanjem nove tunare unutar vanjske, koja se tada diže. Tako se može postaviti i više mreža.

RIBANJE STRAŠENJEM

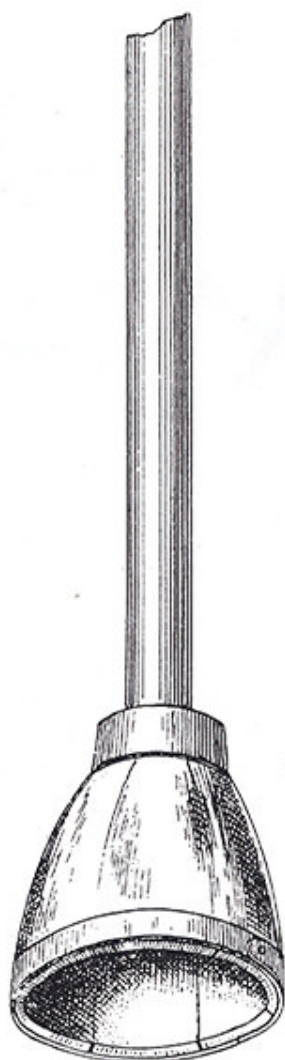
U mjestu Ugljanu kao najstarije mreže sjećaju se "fružate". Kako je već prije navedeno (J. Basioli, *Ribarstvo na Zadarskom otočju*), ona se u Ugljanu spominje godine 1729. Kazivači nisu znali detaljnije opisati ovaj način ribarenja, već su spomenuli da su kod njega za straženje služile daščice. Prema Loriniju, "fružata" je trostruka stajačica. (*Ribanje i ribarske sprave*, Beč, 1902.). Mreža se stavlja okomito na obalu, a zatim usporedno. Na

Kliješta ili kopitar.

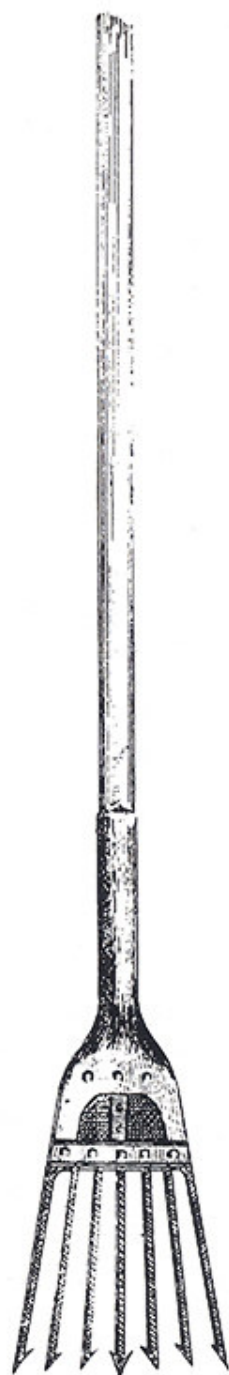
Losnar ili ošcurar.

Pobuk.

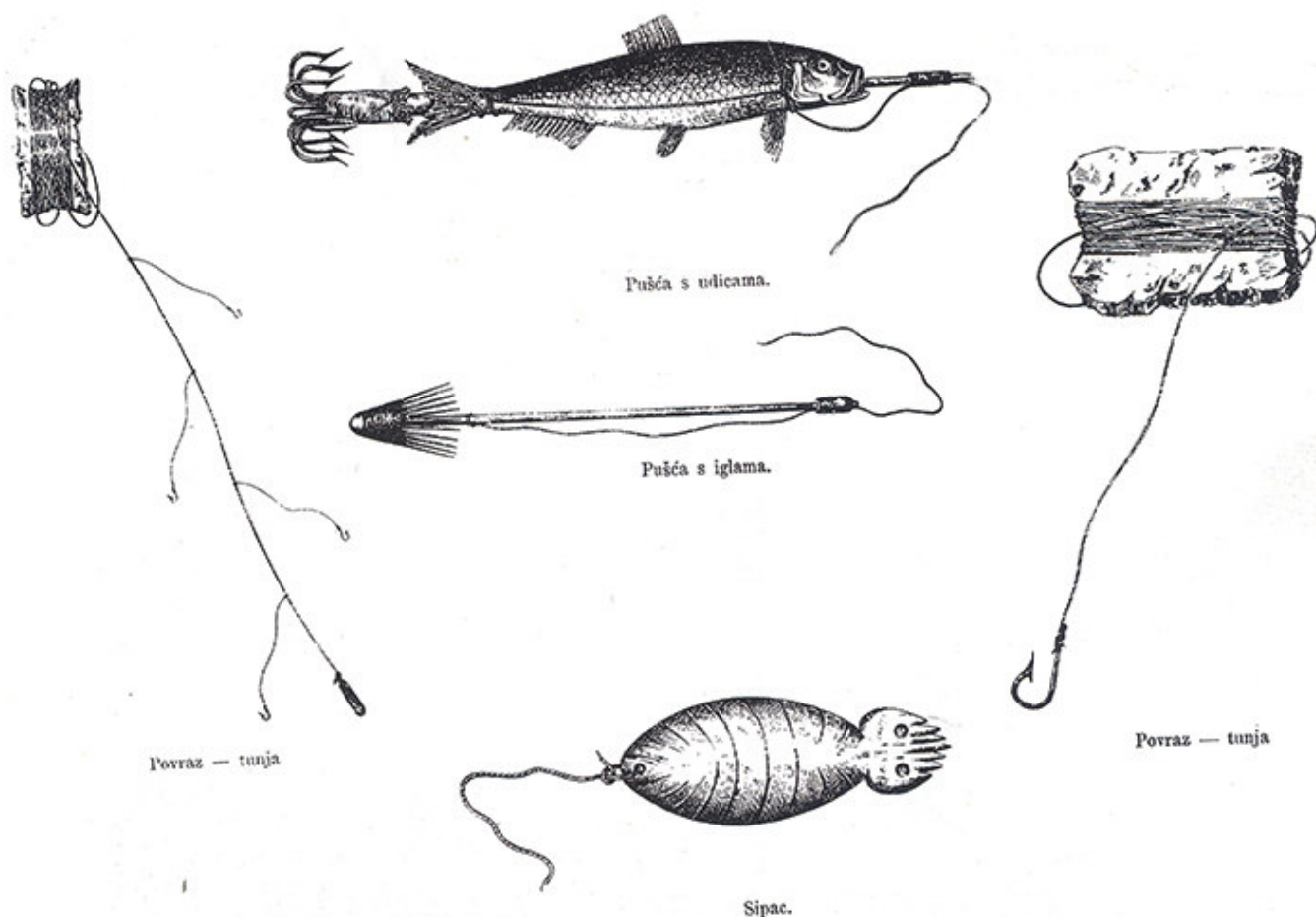

Osti.

zadnjem kraju su 2,3 užeta na kojima jednako udaljene 3-4 m stoje privezane obijeljene dašćice. Jedan ribar s broda ili s obale steže užu. Ostali u brodu voze, škrapaju veslima, bacaju kamenje i udaraju pobukom.

Osim "fruzate" bila je poznata još jedna vrsta lova strašilima, tzv. ludar. On se upotrebljavao u mjestu Pašmanu na otoku Pašmanu do 1974. Prema kazivanju kazivača ludar se u mjestu Pašmanu upotrebljavao negdje od 1905., a u Kraju se tek pedesetih godina pojavio jedan ludar. Ludar bi se prvi puta u godini potegnulo na Markovo, 25.4., a završio bi zimi. Kod ludra je sudjelovalo 16 ljudi. Imao je trideset "uzda", konopa, kojim se zapasalo 3 km mora. Upotrebljavao se na ravnu dnu. Za jedan ludar upotrebljavale su se 4 gajete, a u svakoj je bilo po četvero ljudi (prema kazivanju iz vremena iza 2. svjetskog rata.). Dvije krajnje uzde s granama crnike zvale su se "fraštun". Uzda bi bila poviše dna oko 1 m. Lov se sastojao u stezanju užeta do određenog središta. Poteže se s gajeta. Prema Lorinijevu opisu druga se mreža spušta unutar prve, prva se diže i spušta unutar druge. To se ponavlja sve dok se riba na kraju u plitkome ne dignu s mrežom. (Lorini, 170). To je vrlo mukotrpan posao. Ludar se vukao u Pašmanskom kanalu, u zapadnom dijelu otoka Ugljana, kod Kukljice,

te uz zapadne otoke zadarskog arhipelaga. U vrijeme lova srdela lov strašilima bio je zabranjen za jednu pomorsku milju od svake pošte gdje su se, osim srdela, lovili i inćuni, skuše i lokarde (Lorini, 170). Lov srdela trajao je "šiest škurov" (Kali, 1 škur je 21 dan).

SITNIJI RIBARSKI ALAT

PARANGAL

Parangal je jaka tanka uzica od čvrsto zasukane konoplje po kojoj su na razmak od 4 m na jakim lacima privezane udice (Lorini, 90). Parangal se upotrebljavao obično ili s popunom ili kogolom, koji su služili za hvatanje ješke. Mogao se upotrebljavati kroz cijelu godinu. U moru bi stajao po 2 sata. Kad se nije upotrebljavao, stajao je u kofi od pruća.

PANULA

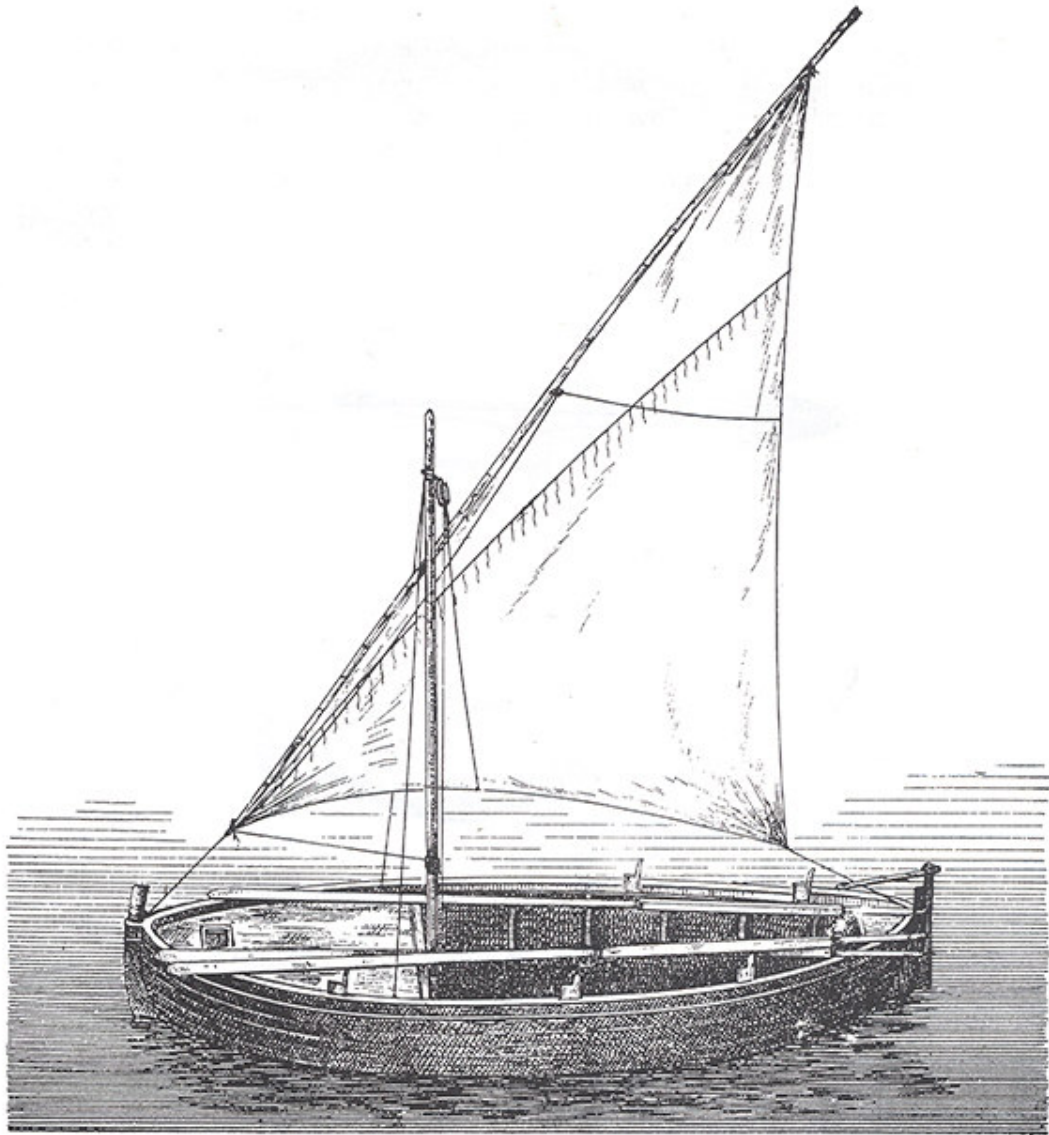
Sastojala se od mjedene žice duge 6-8 m (Lorini, 100), koja na kraju svršava dvjema jakim udicama na koje se natakne ješka. Drugi kraj žice privezan je na jaku uzicu od konoplje opskrbljenu sitnim olovom. Cijeli panel dugačak je 50-60 m. Spušta se iza krme pa se riba na njega zaleti. Upotrebljavala se dosta u Ždrelcu, Pašmanu, Ugljanu, a vjerojatno je i drugdje bila nazočna, ali su drugi načini ribarenja bili značajniji.

TUNJA

Tunja je bila poznata svagdje, jedino je u mjestima u kojima ribarstvo nije imalo nekog značenja bila zastupljenija.

SKOSAVICA

Skosavica se upotrebljavala za lov liganja i sipa zimi na oba otoka. To je drveni ili metalni ražnjić privezan na tunju, koji se spušta polako s broda, a lignja se nabije na njega. Na otoku Pašmanu bio je poznat i lov sipe varkom. Naime, u proljeće, kad se sipe mrijeste, ribar izradi komad drveta nalik na sipu, koji oboji

Gaeta.

zelenom travom tako da izgleda kao sipa. Za tihe večeri sipac se veže za uzicu, koja se pusti u more. Sipa skoči na sipac, a ribar je tada zahvati "lumprarom" (opis iz mjesta Pašman).

VRŠA

Među vrlo rasprostranjen ribarski alat spada svakako i vrša. Stožastog je oblika, ispletena od pruća mrte. Nekoliko dana prije nego će se plesti, pruće je stajalo u moru. Negdje tridesetih godina javljaju se i žičane vrše, međutim, ove od pruća ponetko također upotrebljava. U vršu od pruća nije se stavljala ješka, već granje crnike ili smrdele. Ako je "mriža" gušća, nije se trebalo staviti granje. Žičane se, kako kažu u Ždrelcu, "škaju", tj. dodaje se ješka (suhi kruh, glave srdele). Vrše bi se bacale u more same (samice) ili "na lac" (kako kažu u Ugljanu), tj. konopom je bilo povezano više vrša. U Sutomišćici su vrše imale još jednu funkciju. Naime, tamo su bili ograđeni "jazi". Ulaz na "jazu" zatvorio se vršama. Inače, u zimsko doba, kad je more visoko, upotrebljavala se i mreža popona. Vrša je imala još jednu namjenu. Naime, dešavalo se da su ribari stavili u vršu ribu i vukli je za sobom kad ne bi imali leda. Oko ribolova s vršom bilo je vrlo malo posla, tako da se ona svagdje upotrebljavala a osobito u onim selima koja su bila izrazito poljoprivredna, npr. u Dobropoljani na otoku Pašmanu vrša je bila glavni ribarski art (isto je i u Poljani i Sutomišćici na otoku Ugljanu). Vrša od pruća bolja je za travnata dna, a žičana za muljevita i kamena dna.

RIBANJE UZ KRAJ

Ribanje uz kraj bilo je zastupljeno u svim mjestima, ali manje u onima gdje je bilo razvijenije ribarstvo, npr.

u Kalima ili Kukljici. Ribarenje uz kraj bilo je noću ili danju, ali je bilo važno da je bonaca. Ribar bi sa sobom ponio i malo ulja koje bi bacio ako bi slučajno puhnuo vjetrić. Za to ribarenje služio je manji brodić. Postojale su dvije vrste ribarenja uz kraj: ili se hodalo uz kraj noseći luč ili se lagano vozilo brodićem. U starije su doba noću imali na provi željezne gradele, "svitilo" na kojem bi gorjela smriča. Oko 1905-1906. javlja se "feral na karburu", njega zamjenjuje "petrolj", zatim plinska rasvjeta i u današnje vrijeme elektroagregat. Osim osti upotrebljavala se i željezna sablja, u Preku zvana MACETA, u Velom Lukoranu PALUŠ, u Nevidanima ČORDINA, a u Kraju i Pašmanu KORDINA. Često su s jedne strane bile osti, a s druge sablja. Do danas najpoznatiji ribari "pod osti" bili su Lukoranci. Oni su "pod osti" išli čak do Molata, Oliba, Silbe, Premude.

LOV ŠKOLJAKA

Na otoku Pašmanu u vremenu između dva rata, a prema sjećanjima i ranije, najviše je bilo KUNJKARA za lov "kunjaka" (mustura). To je četvrtasta gvozdена naprava koja struže po morskom dnu kupeći tako "kunjke" i "oštrige" (kamenice). Jedan je dio obruča oštra strana, tzv. "pila", koja se baci ako je dno kamenitije, a druga glatka "prut" ako je dno pjeskovito. Na sredini je vitica na koju se veže jako uže koje je privezano za brod. U "kunjkaru" su se lovile i "spuge" (spužve). Nevidane su bile najpoznatije mjesto po kunjama. U jednu kunjkaru moglo je stati i do 100 kg kunjaka. Kad bi se izvadile iz kunjkare, kunjke su mogle stajati u vreći u moru i do osam dana. Da bi se lovile "kunjke" bliže obali, na dubini od 2-4 m, služile su tzv. "kliške". Na dubini većoj od 4 m za "kunjke" su služila "kopišta" ili "kopitara" (Ždrelac), dulji drveni štap s konopom i klijestima. Za dosizanje lostura služio je tzv. "losnar", gvozdени štap na jednoj strani savijen na kut, koji na nutarnjoj strani ima zube za prihvaćanje lostura.

Najsigurniji podaci o tradicijskom ribarstvu dobiveni su između 1. i 2. svjetskog rata i kasnije. Može se pretpostaviti da su mnoge vrste mreža i ribarskih sprava postojale i ranije, neke čak i kontinuirano. Tako je, npr. ravna udica od kosti, kamena ili drva poznata u paleolitiku, u mezolitiku se prvi put pojavljuju svinute udice, osti, mreže, a u metalno doba ribolovni alat dobiva oblike koje zadržava sve do naših dana. (Pomorska enciklopedija 6, Zagreb, 1960.).

MREŽE (izrada, održavanje)

Rukotvorstvo je zahvaćalo sva područja života, te je nazočno i u ribarstvu. Naime, vrše od pruća izradili bi i mnogi ribari. Cijelu mrežu ribar obično ne bi sam ispleo, već se kupovala u Zadru. Ribar bi spajao komade mreže, "armao". Dužina mreže mjerila se na "paše. Jedan paš iznosi metar i sedamdeset. Ribari su tako mjerili i dubinu mora. Iglu za krpanje mreža ribari su pravili sami od pruća lopotike "svitlišće". Do 2. svjetskog rata mreža je bila od pamučnog konca, a tada dolazi najlonska. Ribari ističu prednost najlonskog konca jer je čvršći i takvu mrežu ne treba sušiti. Mreže su se sušile na kamenu, obješene među čavlicima zabijenima na kuću ili na tzv. "rastiralištu" (Kraj), ili "spansa" (Ugljan), na dva okomita rašljasta štapa stavilo bi se drvo. To je bilo na mulu. Pamučna mreža trebala se "crviti", "črviti" (bojati). "Crvila" se smrdelom, koja se tukla drvenim batovima na kamenoj podlozi kako bi se usitnila. Za manju mrežu tukla bi dvojica, a za veću je trebalo više ribara, "društvo". Usitnjena smrdela stavila se u "mašte", i to tako da se stavio jedan red smrdela, jedan red mreže, tako nekoliko redova, a na kraju je došlo more. Mreža bi tako stajala više dana. U kalima se plivarica crvila u tzv. "vaški", većoj betonskoj kadi. Kad bi crvljenje završilo, pila se rakija, vino, kod crvljenja većih mreža znalo se ispeći i janje. Pamučna mreža morala se čuvati od vlage, sunca, miševa, te se osušena najčešće držala u konobi u badnju. Tunare se nisu crvile jer je kod njih bio deblji konac i malo su bile u moru te se jedna tunara upotrebljavala tako dugo dok traje. Negdje neposredno iza 2. svjetskog rata tunara se "katramisala", tj. provukla se kroz katran koji se kuhao u kotlu, i stavila sušiti. Za malo ribanje svaki bi ribar imao svoju mrežu, a kod plivarica bi se udružile mreže. To se zvalo "kuserba".

RIBARSKI BROD

Brodovi su bili na vesla i jedra. Ako se radilo o ribarenju uz kraj, upotrebljavao se manji brodić "batela" ili "kaić", a ako se odlazilo na višednevno ribanje, najčešće na Kornate, upotrebljavala se gajeta. Dužina gajete iznosila je od 20-22 noge. Tri noge je jedan metar. U tunolovu znao se upotrebljavati i leut (najveći ribarski brod). Leuta je bilo malo, a imale su ga samo najbogatije obitelji. Na brodu su bila točno određena zaduženja.

Neka praznovjerja

Na provi je "provir". On je većinom gospodar broda, određuje gdje će se loviti i kojim "artom", na "trastanu" je ribar koji "kučma" ribu (podize ribu sa "kučmom", kukom) i "štiva" (slaže) ribu po vrsti u sanduk. Na "sredi" broda dva su čovjeka koja veslaju i dižu "mrižu" iz mora. Oni moraju biti najjači. Kad su na obali, jedan od njih dvojice zadužen je za kuhanje, a drugi za nabavu drva za kuhanje. Na "katineli" je ribar zadužen za veslanje kao i na paradi. Ovaj s katinela, kad je na kraju, zadužen je za nabavu drva. Ribar na paradi mora pomagati "štivati" ribu onome na "trastanu".

DIJELJENJE ZARADE NA BRODU

Vlasnik broda ili mreže zvao se "gospodar". Ribari koji su radili kod njega zvali su se "tovariši". Oni su dobivali određen dio ulova. Tako se npr. na migavici dijelilo na trinaest "deli", tj. mreža je dobila 4, brod 1, a svaki čovjek (na migavici je bilo osmero ljudi) jedan "del". Na plivarici se zarada dijelila na 40 "deli": mreža 16 "deli" (nalazila se na leutu), tri gajete svaka po jedan "del", leut 1 del i pol, te 20 ljudi svaki 1 "del". Ribari su znali prije dijeljenja uzeti nešto riba i potajno. To se zvalo "konjuš".

RIBARSKA ODJEĆA

Vrlo važan ribarski odjevni predmet bio je tzv. "kaban" ("kabun") s kapuljačom. To je dugi sukneni haljetak tamne boje koji je ribarima služio za spavanje ili bi se za nevremena ili hladnih dana njime ogrnuli. Na nogama su nosili "škofune" od tele, a đon bi bio od korama. Sjećaju se da je đon bio i od volujske kože. Često su ribari bili i bos. Inače, odjeća ribara bila je ista kao i svaka druga odjeća za rad.

HRANA

Obilje ribe značilo je i ribu kao osnovnu prehranu bez obzira na to radi li se o hrani na ribolovu ili u kući. Na otoku Pašmanu glavna hrana bile su kunjke i ostali školjkaši (vrpli, datule, prstaci), a na otoku Ugljanu to je riba. U Kalima, Kukljici i Ugljanu bilo je najviše ribe, te su je oni i prodavali po otoku, npr. Kaljani sve do Lukorana, a dalje Ugljanci. Na otok Pašman dolazili su Murterini sa svježom ribom. Riba i školjke bile su nazočne u svakodnevnoj prehrani, te kao posno jelo (riba) na Badnjak, Čistu srijedu, Veli petak. Za blagdane bi se nastojalo imati meso. Svu bolju ribu ribari bi prodali. Riba se, inače, jela lešo, frigana (sitnija riba), a pečena je bila veća; spremala se na "brudet", za koji se upotrebljavala i sušena riba, a srdela se i solila. Slana srdela jela se najviše kod trganja, zimi, a bila je dosta namijenjena prodaji. Srdela se solila na sljedeći način: na dno "barila" (drveni sud do 30 kg) stavljala se sol, zatim su se "štivala" (slagale) srdele. na svaki red srdela dolazi šaka soli. Na vrhu je daska i kamen. Prema kazivanju Kaljana, oni su slane srdele mijenjali u Kotarima, gdje su imali polja, za drugu hranu. Tako su npr. između 1. i 2. svjetskog rata za 1 kg slanah srdela dobili 3-4 kg kukuruza, a za jedno barilo, 50 kg grožđa ili 50 kg pšenice. Raža, golub, sklat, pas, mačka sušili bi se po nekoliko dana na suncu, a zatim više mjeseci na propuhu.

U staro doba ribari na ribama nikad ne bi jeli "friganu" ribu, već "brudet" i lešo. Upotrebljavao se bronzin od giza sa provrsom koje bi se zakvačilo na željeznu šipku. Ona je oslonac na obje strane imala na kamenu. Jeli su iz zajedničke "zdele". Žlice su imali, a noževe, "pirune" napravili bi od šibe. Ručak je bio između jedanaest i trinaest sati. Za ručak je obično bio "brudet" od krumpira ili palente i ribe, a za večeru je bila riba lešo i juha od manestre. Sve se jelo s kruhom. U svakodnevnom jelovniku kod kuće kombinirala se riba s blitvom, zeljem, fažolom. Sušena riba jela se obično zimi. Glavno piće na brodu bilo je vino, koje se pilo iz drvenih "diža".

OBIČAJI I PRAZNOVJERJA

Dječak bi na ribanje pošao negdje u pubertetskoj dobi. Odlazak na ribanje ovisio je o fizičkoj spremnosti dječaka i o potrebama obitelji. Dječak je morao proći svojevrstu inicijaciju. Na ribarskom brodu nitko ga nije zvao po imenu već "momče", što pokazuje da ga se nije držalo punopravnim članom. Također su s njim stariji ribari zbijali šale. Kad bi došli na Kornate, stariji ribari bi mu rekla da mora poljubiti staru djevojku, što je opet bio inicijacijski postupak. Znao se desiti da su u nedostatku muških članova na ribanje išle žene, naravno najbliži rod. Iskusniji ribar na brodu zvao se "tovariš", a ribar, vlasnik broda ili mreže zvao se "gospodar". Prema pričama kazivača jedino su vlasnici plivarica išli na "žgripivanje" (ždrijebanje). Ždrijeb je vrijedio svaku godinu, na ribanje se obično išlo ponedjeljkom, a ne petkom, jer se ponedjeljak kao početak tjedna držao povoljnijim. Ribari su držali da je nepovoljno ići na ribanje za "mijene", tj. mlada mjeseca, i za "užbe" jer su tada jake struje i loša vremena. Najbolje je, prema kazivanju ribara, ribanje kada je mjesec "na kvarat". Ako bi ribare uhvatila magla na ribanju, upotrebljavao se volujski rog. On je mogao biti i "signal" da je riba došla pod "feral" kod svićanja. Pojava nevere za ribare je značila nazočnost "štrige".

Nedjeljom i blagdanom ribari, ili općenito muškarci igrali bi tzv. "muru". Igraju dvije skupine igrača. Unaprijed odrede zbroj koji treba postići podizanjem prstiju na obje ruke. Nagrada je bila dogovorena količina vina. Ako se ta igra igrala u dvoje, zvala se "tešta je tešta". Često su ribari igrali i karte.

Tradicijska kultura protkana je različitim praznovjerjima. Tako je i u ribanju bilo mnogo praznovjerja koje danas mladi ribari shvaćaju kao šalu. Najviše sjećanja o praznovjerju ribara sačuvano je kod Kaljana, što je i razumljivo jer su se oni najviše bavili ribarenjem. Svagdje je rašireno praznovjerje da se ribara ne smije pitati kamo ide, loš je znak pri odlasku na ribanje sresti ženu ili štrigu. Ribari bi tada odustali od ribanja ili bi prema takvoj osobi "štrigi", bacili šaku soli, naravno da ona ne vidi. Kad ribar ide na ribarenje, nitko ga ne smije zamoliti da mu ostavi ribe, ribar se sa broda ne smije ni zbog čega vratiti kući. Često bi gospodar uzeo tri kamenčića (tri predstavlja trojstvo) i stavio ih na provu. Kad bi se krenulo iz luke, išlo se "za suncun", tj. u smjeru kazaljke na satu (tzv. pozitivno kretanje), uzela bi se šaka soli, bacila bi se za sobom. Na samom brodu postojalo je više zabrana. Tako se npr. s jednog broda ne smije ništa posuditi drugom brodu, nije se smio spomenuti dupin, vjerojatno zbog toga što dupin razdere mrežu. Fučkati ("sviriti") je bilo zabranjeno jer se držalo da se tako doziva jak vjetar. Nikako se nije smio spomenuti zec jer je i to značilo loš ulov. Ako se uhvatilo više riba, nije se tome smjelo čuditi jer bi i to značilo kasniji lošiji ulov. Sve to pokazuje kolika je bila bojazan ribara i koliko je ribarenje bilo važno.

Ribarstvo na ova dva otoka poslije 2. svjetskog rata doživljava određene promjene. U razdoblju od 1946. do 1950. naglo su se počele razvijati ribarske zadruge. 1954. nestaju, osim one u Kalima. 1957. osnovano je ribarsko poduzeće "Kali", a 1959., od ribarskog poduzeća "Ribar" iz Zadra i "Kali" nastaje "Lubin" – poduzeće za otkup i prodaju ribe i "Adria" – tvornica za konzervaciju ribe. U Kalima ribarstvo postaje profesija kroz koju je, ipak, zadržan jedan veći broj ljudi u mjestu. Osim toga, tu su se zapošljavali i ribari s oba otoka. 50-tih godina tri Kaljana odlaze u Južnu Ameriku. Oni će potaknuti odlazak Kaljana 60-tih, a osobito 70-tih godina. Tako će Kaljani postati poznati ribari na tune na istočnom Pacifiku, a na zapadni Pacifik prebacili su se osamdesetih godina. U Australiji (Port Lincoln) Kaljani imaju veliku ribarsku flotu, tvornicu za preradu ribe i uzgajalište žive tune. Inače, kaljski ribari imali su nakon II. svjetskog rata svoje brodove i bili ribari – instruktori u Albaniji, Turskoj, Alžiru, Tunisu, kao i na čitavom Jadranu.

Osim već prije spomenutih mreža, nakon II. svjetskog rata počela se upotrebljavati i koča, koju danas imaju profesionalni ribari na oba otoka. Epidemija 1947. uništila je kunjke (mušule) u Pašmanskom kanalu. Od tada se one nikad nisu obnovile u tako velikoj količini.

1984. "Cenmar" otvara u Lamljani kod Kali uzgajalište lubina, orada, pica i pagara, a u manjim količinama dagnje i kamenice. 1990. na otočiću Košari kod Tkona na otoku Pašmanu otvoreno je uzgajalište za istu vrstu ribe, ali se ne uzgajaju školjke.

Profesionalno se ribarstvom uz Kaljane najviše bave Kukljičani i Tkonjani, ali i u drugim mjestima ima profesionalnih ribara, uglavnom iz onih mjesta gdje se intenzivnije bavilo ribarstvom između dva rata.

More kao izvor hrane stalni je izazov ribarima pa je ribarstvo zanimanje koje ima svoju budućnost.

Literatura:

Josip Basioli, *Ribarstvo na Zadarskom otočju u prošlosti*, Zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 485-521

Šime Batović, *Prapovijesni ostaci na zadarskom otočju*, Zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 21-35

Gracija Bilafer, *Ribolov i ribarska privreda na zadarskom području od davnina do danas*, Zadarska revija 4, 1955., str. 225-246

Maja Bošković Stulli, *Pomorska tematika u našoj narodnoj književnosti*, Pomorski zbornik 1, Zagreb, 1962, str. 505-536

Nikola Čolak, *Naše ribarstvo do pada Mletačke republike*, Pomorski zbornik 1, Zagreb, 1962, str. 393-414

Rube Amos Filipi, *Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, 4-5, Zagreb, 1959.

Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*, Globus, Zagreb, 1984., str. 224-227.

Milovan Gavazzi, *Pregled etnografije Hrvata*, Zagreb, 1940.

Šime Grandov, *Narodni zapisi o ribolovu na Jadranu*, Anali Jadranskog instituta, svezak 1, Zagreb, 1956.

Marijana Gušić, *Etnografski elementi u razvoju našeg Primorja*, Pomorski zbornik, Zagreb, 1962., str. 594-614

Roman Jelić, *Ribarstvo i ribarski običaji u Malom Ižu*, Zagreb, 1985.

Rajko Kolega, članak u časopisu Morsko ribarstvo, Zagreb, 1979., broj 2-3

Petar Lorini, *Ribanje i ribarske sprave*, Beč, 1902.

Josip Marčelić, *Preko*, Dubrovnik, 1924.

Stijepo Obad, *Struktura gospodarstva na otoku Pašmanu u 19.st.*, Pašmanski zbornik, Zadar, 1987., str. 269-283

Stijepo Obad, *Dalmatinsko selo u prošlosti*, Logos, Split, 1990.

Bruno Paitoni, *O ribarskoj družinskoj skupini*, Zadarska revija, III/2, 1954., str. 134-140

Šime Peričić, *Dalmacija uoči pada Mletačke republike*, Zagreb, 1980, str. 77-84

Šime Peričić, *Prilog poznavanju gospodarskog života na otoku Pašmanu*, Pašmanski zbornik, 1987. str. 183-195

Šime Peričić, *Gospodarske prilike Dalmacije od 1797-1848.*, Književni krug, Split, 1994.

Jelka Perić, *Ribarstvo u Dalmaciji*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 29, svezak 2, Zagreb, 1934.

Zorica Rajković, *Povijest i tradicije otoka Zlarina*, običaji otoka Zlarina, Zagreb, 1982., str. 533-569

Ante Marija Strgačić, *Ribanje i ribarski obrt u Dalmaciji*, Radovi Instituta JAZU, Zagreb, 4-5

Mate Suić, *Zadarski otoci u antici*, Zbornik Zadarsko otočje, Zadar, 1974., str. 47-65

Šime Županović, *Naše ribarstvo od propasti Mletačke Republike do 1941.*, Pomorski zbornik II, 1962, str. 425-439

II

KATALOG

49) JEDNOSTRUKA MREŽE STAJAČICE, gavunara, Kali, priv. vl.

50) TROSTRUKA MREŽE STAJAČICE, popona, Kali, priv. vl.

51) MREŽA POTEGAČA, kogol, Ugljan, priv. vl.

52) RIBARSKA PAŠNJAČA, krok, Kali, priv. vl.

53) RIBOLOV PLAŠENJEM, fružata, Ugljan, priv. vl.

Šitniji ribarski alat

54) IGLA ZA KRPAJ MREŽE

55) TUNJA, o. Ugljan, priv. vl.

56) PUŠĆA ("SKOŠAVICA") za lov liganja i sipa, o. Pašman

57) RIBOLOV VARKOM, "SIPAC", o. Pašman,

vl. Etnološkog odjela Narodnog muzeja Zadar

58) VRŠA OD PRUĆA, Nevidane, dar EO

59) KUNJKARA za "kunjke", Nevidane, o. Pašman, dar

60) KLJILŠĆA za pojedinačno vadenje "kunjki", Pašman, priv. vl.

61) LOSNAR za vadenje lostura, Nevidane, dar EO

62) POBUK za plašenje ribe, o. Ugljan, priv. vl.

63) OSTI, o. Ugljan

64) KORDINA, željezna sablja, Pašman, o. Pašman, priv. vl.

65) BAT za tući smrdelu (črvljenje), o. Ugljan, priv. vl.

66) KABAN, ribarski haljetak, Kraj, o. Pašman, priv. vl.

67) SVITILO, najstarija ribarska rasvjeta, Pašman, priv. vl.

FOTOGRAFIJE

68) GAJETE U KALJSKOJ LUCI TRIDESETIH GODINA, Zadar, priv. vl. (3 kom)

69) TUNOLOVAC, Kali, tridesetih godina 20. st. Kali, priv. vl.

70) SUVREMENI TUNOLOVAC NA PACHIKU,

osamdesetih godina, Kali, priv. vl.

71) JAZ, Sutomišćica

72) ČRVLJENJE (črvljenje) manjih mreža

73) ČRVLJENJE (črvljenje) plivarica

74) KRPAJ MREŽE, Kukljica, priv. vl.

75) KOČE, Kukljica, priv. vl.

76) ISPLOVLJAVANJE KOČE, priv. vl.

77) KOČARENJE, detalj, priv. vl.

78) SPREMANJE PLIVARICE, priv. vl.

79) POTEZANJE MIGAVICE, Kukljica, priv. vl.

80) SUŠENJE RIBE NA BRODU, priv. vl.

81) SUŠENJE POPUNA NA ZIDU, priv. vl.

82) SUŠENJE POPUNA NA RIVI, priv. vl.

CRTEŽI

83) RIBOLOV "DRITO" I NA "TELESADE"

84) RIBOLOV MREŽOM STAJAČICOM, "PRUTENJAČOM"

85) SPAJANJE MREŽA

86) RIBARI IZVLAČE MREŽU

87) MAHA PO ŠIROKO I PO DUGO

88) POTEZANJE LUDRA, mjesto Pašman

89) TUNOLOV

90) PRAZNOVJERJA

Crtež 83 - iz Etnološkog odjela

Crtež 84, 85, 88, 89 i 90 - Zdenko Venturini

Crtež 86 - Andrija Maurović

Crtež 87 - Petar Lorini, *Ribanje i ribarske sprave*, Beč, 1902.

Crteži u katalogu:

- Petar Lorini, *Ribanje i ribarske sprave*, Beč, 1902.

- Zdenko Venturini

Obrada teme, postava i katalog: JASENKA LULIĆ ŠTORIĆ i MAURICIO STIPČEVIĆ /
Lektori: ZLATA DEROSI i MIRJANA ŠOKOTA / Likovna postava izložbe: ANTUN
TRAVIRKA / Likovno i grafičko oblikovanje kataloga: ANTUN TRAVIRKA / Crteži:
ZDENKO VENTURINI / Vinjeta na naslovnoj stranici: ZDENKO VENTURINI / Fotografije:
ANTE JAŠA, FOTOTEKA ETNOLOŠKOG ODJELA, FOTOTEKA CENMARA / Stručni
suradnik: LAV BAVČEVIĆ, CENMAR / Tehnički suradnik na izložbi: IVO MRKIĆ / Izdavač:
NARODNI MUZEJ ZADAR / Naklada: 500 primjeraka / Tisak: ZADARSKA TISKARA,
Zadar 1994.

REALIZACIJU OVE IZLOŽBE SU POTPOMOGLI: "CENMAR", Zadar; HTP "SLOGA
KUKLJICA"; JP "TRŽNICA ZADAR".

